

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

**Viittomakielen tulkkien kokemuksia opastusta
edeltävästä ja opastuksen aikaisesta liikkumiseen
liittyvästä kommunikaatiosta**

Laura Hakala

Viittomakielentulkin koulutusohjelma (240 op)

4/ 2013

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Viittomakielentulkin koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Laura Hakala	Sivumäärä 60 ja 6 liitesivua
Työn nimi Viittomakielen tulkkien kokemuksia opastusta edeltävästä ja opastuksen aikaisesta liikkumiseen liittyvästä kommunikaatiosta	
Ohjaava(t) opettaja(t) Outi Mäkelä	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja Suomen Kuurosokeat ry, Kommunikaatiopalvelut, Riitta Lahtinen	
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, mistä liikkumisen aikaiseen kommunikaatioon liittyvistä asioista opas ja opastettava sopivat ennen opastusta, ja mistä asioista opastuksen aikana tulee tarvetta viestiä. Tavoitteena oli myös kartoittaa, millä eri tavoilla opas ja opastettava kommunikoivat opastuksen aikana. Työn tilaaja on Suomen Kuurosokeat ry:n Kommunikaatiopalvelut ja työnohjaajana toimi kommunikaatiopäällikkö Riitta Lahtinen.</p> <p>Opinnäytetyön tiedonkeruu toteutettiin Webropol –kyselyn avulla, joka lähetettiin usealle tulkkausalan palvelutuottajalle ja lisättiin Suomen Viittomakielen tulkit ry:n Facebook sivuille. Kysely sisälsi avoimia ja monivalintakysymyksiä. Kyselyyn vastasi yhteensä 30 viittomakielen tulkkiä. Kaikki kyselyyn vastaajat olivat saaneet opastuskoulutusta, joten oletettavasti heillä on samat perustiedot opastuksesta.</p> <p>Opinnäytetyön tuloksien mukaan suurin osa opastuksen aikaisesta viestinnästä on kuvailua. Opastuksen aikaisen kuvailun tavoitteena on turvallinen opastaminen, ja kuvailu keskittyy liikkumiseen vaikuttavien ja toiminnan kannalta tärkeiden asioiden kuvailuun. Opastuksen aikaisista kommunikaatiotavoista tulkit sopivat asiakkaan kanssa ennen opastusta useimmiten silloin, kun he asiakas oli heille uusi. Opastuksessa liikuttaessa yleisimmin käytettyjä kommunikaatiomenetelmiä ovat puhe, taktiili viittominen, sosiaaliset pikaviestit, viittominen sekä opastusmerkit. Joissain tilanteissa tulkit olivat kehittäneet kommunikaatoratkaisuja yhdessä kuurosokean kanssa.</p> <p>Opinnäytetyön tuloksia voidaan hyödyntää viittomakielen tulkkien opastuskoulutuksen suunnittelussa ja kehittämisessä. Viittomakielen tulkit sekä muut kuurosokeiden kanssa työskentelevät ihmiset, kuten toimintakeskuksien työntekijät, voivat saada kyselyn tuloksista vinkkejä omaan toimintaansa opastustilanteissa. Myös kuurosokeat voivat opinnäytetyön kautta oivaltaa uusia viestinnän mahdollisuuksia opastustilanteissa.</p>	
Asiasanat Kuurosokeus, opastus, viestintä	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Degree Programme of Sign Language Interpreting

ABSTRACT

Author Laura Hakala	Number of Pages 60 and 6 attachments
Title Sign language interpreters' experiences about communication related to moving before and during guiding	
Supervisor(s) Outi Mäkelä	
Subscriber and/or Mentor The Finnish Deafblind Association, Communication services, Riitta Lahtinen	
Abstract <p>The aim of this Thesis was to study what the guide and traveller agree on concerning their communication during guiding prior to the actual guiding. Another aim was to study what kind of things need to be told and what communication methods are being used during guiding. This Thesis was subscribed by the Finnish Deafblind Association and the mentor was Riitta Lahtinen.</p> <p>The resourcing method for this thesis was a Webropol- survey. The survey was sent to several companies which offer sign language interpreting services. The survey was also published on Facebook in the "Finnish Association of Sign language interpreters" group. The survey consisted of open questions and multiple choice questions. Thirty sign language interpreters answered the survey. All respondents had been trained to guiding at some point of their careers so it can be assumed that they all have the same basic knowledge of guiding.</p> <p>According to the survey's results most of the communication that happens during guiding is describing. The aim of describing is to maintain safety during guiding. Describing concentrates on things that affect travelling or are otherwise important when functioning in that space. Discussing about communication methods during guiding is more common before guiding when the interpreter meets a deaf-blind person that he or she has not worked with before. Communication methods used during guiding are speech, tactile signing, social haptic communication, signing and guiding signals. In some situations where the deaf-blind person's hands are occupied, the interpreter and deaf-blind person has invented signs that they will use in that situation.</p> <p>The results of this Thesis may be used for planning and developing the guiding training of sign language interpreters. Sign language interpreters and people who work with deaf-blind people may also find suggestions concerning their own guiding skills. Also deaf-blind people may find new possibilities to communicate during guiding.</p>	
Keywords Deaf-blindness, guiding, communication	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	7
2.1 Aikaisempi tutkimus	7
2.2 Tutkimusmenetelmä	9
2.3 Tutkimuskysymykset	10
2.4 Tilaaja	10
3 KUUROSOKEUS	11
3.1 Kuurosokeuden syitä	11
3.2 Kuurosokeille tulkkauksen kolmijako	12
4 KUUROSOKEIDEN KOMMUNIKAATIOMENETELMIÄ	14
4.1 Puheen selventäminen	14
4.2 Viittomakieli vapaaseen ja rajoittuneeseen näkökenttään	15
4.3 Viitottu puhe	16
4.4 Taktiili kommunikaatio	17
4.5 Kosketukseen perustuvat kommunikaatiomenetelmät	19
5 OPASTAMINEN	21
5.1 Opastusotteet	21
5.2 Opastuksen ohjeet	23
5.3 Keholla annetut opastusmerkit	25
5.4 Liikkumisen apuvälineet – valkoinen keppi	26
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	28
7 TUTKIMUKSEN TULOKSET JA ANALYSOINTI	30
7.2 Opastustilanteiden aikaiset viestinnän tarpeet	30
7.3 Opastuksessa liikuttaessa käytetyt kommunikaatiotavat	33
7.4 Opastuksen aikaiseen kommunikaatiotapaan vaikuttavat tekijät	37
7.5 Opastuksessa liikkumisen aikaisesta kommunikaatiosta sopiminen	40
8 POHDINTA	42
LIITTEET	55
Liite 1 Webropol -kyselyn runko	55

1 JOHDANTO

Opintojeni alusta asti olen ollut kiinnostunut kuurosokeille tulkkauksesta. Kiinnostukseni kuurosokeille tulkkaukseen lähti uteliaisuudesta taktiilia viittomista kohtaa, mutta kokemuksen karttuessa kiinnostukseni on laajentunut koskemaan koko alaa. Harjoitteluiden ja vapaaehtoistoiminnan kautta olen päässyt työskentelemään kuurosokeiden ihmisten kanssa ja melko aikaisessa vaiheessa tiesin, että opinnäytetyöni tulisi käsittelemään kuurosokeusalaa. Olen myös suuntautunut huonokuuloisille, kuuroutuneille ja kuurosokeille tulkkaukseen. Aihetta pohdiskeltuani päätin, että tekisin opinnäytetyöni opastuksesta, koska opastusta ei ole tutkittu paljon ja opastus on tärkeä osa kuurosokeille tulkkausta. Myös Lahtisen ja Marttilan (2004) tekemässä tulkeille suunnatussa kyselyssä kävi ilmi, että tulkit kokevat opastuksen usein haastavaksi. Suomen Kuurosokeat ry:n kommunikaatiopäällikkö Riitta Lahtinen oli myös esittänyt koululle toiveen opastukseen liittyvästä opinnäytetyöstä, joten kysyntä ja tarjonta kohtasivat.

Opinnäytetyön rajausta ja näkökulmaa mietimme pitkään, mutta päädyimme lopulta kartoittamaan, mistä opastuksessa liikkumiseen liittyvistä asioista opas ja opastettava sopivat ennen opastusta tai opastuksen aikana. Tarkoituksena oli myös selvittää, millä eri tavoilla opastuksen aikana kommunikoidaan. Opastukseen liittyvää kommunikaatiota on tutkittu lähinnä kommunikaatiotapojen näkökulmasta. Lahtisen vuonna 2001 tekemässä kyselyssä kuurosokeilta kysyttiin, millaisia keholla annettuja opastusmerkkejä he käyttävät. Opastuksessa liikkumisen aikaista tiedon vaihtoa selvitettiin kysymällä, mitä maamerkkejä opas kertoo kuurosokealle opastuksen aikana ja mitä kuurosokea itse haluaisi tietää. (Lahtinen 2004, 62–68.) Opinnäytetyön rajauksessa päädyimme syventämään näitä tietoja.

Opinnäytetyön tiedonkeruu toteutettiin viittomakielen tulkeille lähetetyllä Webropol –kyselyllä, jotta vastauksia saataisiin kerättyä mahdollisimman monelta tulkitilta. Kyselyn kohderyhmäksi valitsin viittomakielen tulkit, jotka tekevät kuurosokeille tulkkauksia. Valitsin kohderyhmäksi tulkit, koska oletettavasti he ovat

enemmän tietoisia erilaisista kommunikaatiomenetelmistä kuin kuurosokeat asiakkaat. Tulkit ovat todennäköisesti opastaneet eri tavoin kommunikoivia asiakkaita, joten he osaavat tarkastella opastustilanteita useammasta näkökulmasta. Kaikki kyselyyn vastanneet tulkit ovat saaneet opastuskoulutusta, joten oletettavasti heillä on samat perustiedot opastamisen periaatteista.

Viittomakielen tulkeille vuonna 2004 tehdyn selvityksen mukaan, tulkit kaipasivat opastuskoulutukseen lisää käytännön harjoittelua ja vinkkejä nopean viestinnän mahdollisuuksiin (Lahtinen & Marttila 2004, 33). Opinnäytetyöni vastaa osaltaan tähän tarpeeseen, sillä opinnäytetyön tuloksia opastuksen aikaisesta kommunikaatiosta voidaan käyttää hyväksi opastuskoulutuksessa esimerkiksi opetusmateriaalina. Opastuskoulutusta järjestävät tahot saattavat opinnäytetyön tulosten kautta huomata, kuinka opastuskoulutusta voitaisiin kehittää tai mihin asioihin opastuskoulutuksessa tulisi kiinnittää huomiota.

Opinnäytetyö tukee Suomen Kuurosokeat ry:n tavoiteohjelmassa vuosille 2005–2014 mainittuja tavoitteita. Tavoiteohjelmassaan Suomen Kuurosokeat ry pyrkii lisäämään ja monipuolistamaan kuurosokeiden kommunikaatio-opetusta. Lisäksi yhdistys haluaa lisätä kuurosokeiden parissa työskentelevien henkilöiden opastus- ja kuvailutaitoja tavoitteena tukea kuurosokeiden itsenäistä liikkumista. (Suomen Kuurosokeat ry 2013a.) Opinnäytetyön tuloksia voidaan siis käyttää kerrottaessa kuurosokeille asiakkaille erilaisista opastuksen aikaisista kommunikaation mahdollisuuksista. Myös kuurosokeiden kanssa työskentelevät ihmiset, kuten toimintakeskuksien työntekijät tai viittomakielen tulkit, voivat saada opinnäytetyöstä vinkkejä omaan työskentelyynsä.

2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

Opinnäytetyöni tavoitteena oli selvittää viittomakielen tulkkien kokemuksia opastusta edeltävästä ja opastuksen aikana tapahtuvasta kommunikaatiosta. Tutkimuksessa yritin selvittää, mistä liikkumisen aikaiseen kommunikaatioon liittyviä asioista tulkki ja kuurosokea asiakas sopivat ennen opastusta. Lisäksi minua kiinnosti, millä eri tavoilla opastuksessa liikuttaessa tulkki välittää kuurosokealle asiakkaalle viestejä ja mistä eri asioista tulee tarvetta viestiä opastuksen aikana. Opinnäytetyössäni pyrin tarkastelemaan opastustilannetta kokonaisuudessaan kommunikaation näkökulmasta.

2.1 Aikaisempi tutkimus

Opastuksesta on olemassa yleisiä ohjeistuksia ja oppaita (Lahtinen 2006, 195). Aiempaa tutkimusta opastuksesta on kuitenkin vähän. Vanhin löytämäni opastukseen liittyvä tutkimus on Köykan ja Tikkasen (1993) Pohjois-Savon Kansanopistossa tekemä tutkielma, jossa käsitellään kuurosokeiden opastukseen ja kuvailuun liittyviä ongelmia. Kysely on tehty viittomakielen tulkeille. Tutkielman mukaan tulkit kokivat opastustilanteissa haastavaksi muun muassa asiakkaan kokemattomuuden opastettavana olemisesta. Lisäksi ovista kulkeminen, kun kyseessä on pyöröovi tai ovia on monta peräkkäin, ruokailutilanteet, kierre- ja liukuportaat, liukas keli sekä ruuhka tuntuivat tulkeista haastavilta opastustilanteissa. Tutkielmassa tulkeilta oli myös kysytty, kuinka he olivat ratkaisseet opastuksessa ilmenneet ongelmat. Tulkkien vastauksien mukaan he olivat yleensä ratkaisseet ongelmat itse keskustelematta asiakkaan kanssa. (Köykkä & Tikkanen 1993, 15–16.) Vastauksista ei kuitenkaan ilmennyt, millaisia ratkaisuja tulkit olivat hankalissa opastustilanteissa tehneet.

Opastusta on tutkittu myös Kuurosokeiden eri kommunikaatiomahdollisuudet ja Tulkin käyttö tutuksi -projektien yhteydessä. Projekteissa kartoitettiin sekä kuurosokeiden että viittomakielen tulkkien kokemuksia opastuksesta ja sen haasteista. (Lahtinen 2004, 59–71 ; Lahtinen & Marttila 2004, 32–36.) Tulkeilta muun muassa kysyttiin, millaista opastuskoulutusta he olivat saaneet ja olivatko he

tyytyväisiä saamaansa koulutukseen. Tulkeilta kysyttiin myös, keskustelevatko he kuurosokean asiakkaan kanssa tämän opastustoiveista tai asiakkaan käyttämistä opastustavoista. Lisäksi selvitettiin, käyttivätkö tulkit opastaessaan keholle annettavia opastusmerkkejä ja mikä oli tulkkien mielestä ollut hankalaa opastustilanteessa. Kyselyyn vastasi 43 tulkkia. Tulkkien työkokemus ja työskentelyalue vaihtelivat. Suurin osa tulkeista (86%) oli saanut opastukseen liittyvää koulutusta. Tulkit kuitenkin kokivat, että opastuskoulutuksesta puuttui käytännön opetusta ja harjoituksia. Tulkkien vastauksista kävi ilmi, että suurin osa käytti harvoin (n=15) tai usein (n=17) keholle annettavia opastusmerkkejä. Vastausvaihtoehtoja olivat ei koskaan, harvoin, usein tai aina. Hankalaksi tulkit olivat kokeneet sen, että asiakkaat eivät aina tiedä virallisia opastustapoja. Tulkit kokivat, että opastuksen aikainen keskustelu, tulkkkaus ja kuvailu on haastavaa, kun liikutaan paikasta toiseen. Myös ruuhkat ja ahtaat paikat, asiakkaan tasapaino-ongelmat, äkkinäiset tilanteet ja ruokailutilanteet koettiin hankaliksi. Ovis-ta kulkeminen koettiin hankalaksi erityisesti silloin, kun mukana on paljon tavaraa ja ovia on kuljettavana useita. (Lahtinen & Marttila 2004, 11, 32–35.)

Vastaavanlaisessa kyselyssä kuurosokeilta muun muassa kysyttiin käyttävätkö he opastusta, ovatko he saaneet opastuskoulutusta ja hallitsevatko he opastuskoulutuksessa opetettuja perustekniikoita. Lisäksi kysyttiin, tunnistavatko ja käyttävätkö kuurosokeat oppaan keholla antamia opastusmerkkejä, ja millaiset tilanteet kuurosokeat kokevat opastuksessa hankaliksi. Haastatteluun osallistui 32 henkilöä. Haastateltavat edustivat sekä puheella kommunikoivia että viittomakieltä käyttäviä ryhmiä. (Lahtinen 2004, 15, 59–71.) Lähes kaikki haastateltavat käyttivät opastusta aina tai tarvittaessa. Suurin osa vastanneista (n=27) oli myös saanut opastukseen liittyvää koulutusta. Koulutuksen kesto ja määrä vaihtelivat ja osalla vastaajista koulutuksesta oli kulunut aikaa jopa 10–30 vuotta. Opastusmerkkejä käytti vain 11 vastaajaa ja 19 vastaajaa ei käyttänyt opastusmerkkejä ollenkaan. Kysyttäessä, millaisia opastusmerkkejä kuurosokeat käyttivät, myös he, jotka olivat vastanneet, että eivät käytä opastusmerkkejä, kertoivat esimerkkejä. Tutkijan arvion mukaan opastusmerkki käsitteenä ei välttämättä ollut vastaajille selvä, ja asiaa mietittyään vastaajat huomasivat käyttävänsä opastusmerkkejä. Hankalista opastustilanteista kuurosokeat antoivat useita esimerkkejä. Hankalaksi koettiin muun muassa vaikeasti kuljettava maasto, ruuhka, liukkaat paikat, liuku- ja kierreportaat sekä tasoerot. Haasteita aiheutti-

vat myös uima-allas ja pesutilat, opastusote eri paikoissa, tulkkiin liittyvät pelot, kuten tulkin kiire tai tulkki ei tunne reittiä, sekä kommunikaatioon liittyvät ongelmat. (Lahtinen 2004, 59–71.)

2.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimuksessani halusin tavoittaa mahdollisimman monta tulkkiä, joten päädyin käyttämään tiedonkeruumenetelmänä kyselyä. Kysely on tehokas ja helppo tapa kerätä tietoa suurelta vastaajajoukolta. Kyselyssä on myös mahdollista kysyä monia asioita. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008.) Kyselyn avulla tavoitin todennäköisemmin myös pääkaupunkiseudun ulkopuolella asuvia tulkkeja. Kyselyn heikkouksia ovat mahdolliset väärin ymmärrykset kysymyksen asettelussa ja se, että tutkija ei pysty kontrolloimaan, kuka kyselyyn vastaa. Jossain tapauksissa myös vastausten määrä voi jäädä vähäiseksi. (emt, 190.)

Tein kyselyn Webropol -ohjelmalla sähköisessä muodossa. Linkki kyselyyn oli avoinna 30. tammikuuta – 10. maaliskuuta (2013). Kysely koostui avoimista ja monivalintakysymyksistä. Avoimilla kysymyksillä tarkoitetaan kysymyksiä, joihin vastaaja vastaa omin sanoin. Monivalintakysymyksissä tutkija on laatinut vastausvaihtoehdot etukäteen ja vastaaja saa valita vaihtoehdoista yhden tai useamman vaihtoehdon. (Hirsjärvi ym. 2008.) Monivalintakysymyksillä pyrin kartoittamaan opastuksessa käytettyjen kommunikaatiotapojen kirjoa sekä tulkkien koulutustaustaa. Avoimilla kysymyksillä pyrin keräämään tulkkien kokemuksia opastustilanteista, joissa he ovat joutuneet sopimaan asiakkaan kanssa yhteisistä toimintatavoista. Tavoitteenani oli saada esimerkkejä tilanteista ja käytetyistä toimintavoista. Avoimella kysymyksellä toivoin saavani esimerkkejä myös tilanteista, jossa tulkki ja asiakas ovat joutuneet sopimaan kuinka tilanteessa, jossa asiakkaalle luontaisin kommunikaatiotapa ei onnistu, kommunikoidaan.

2.3 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyössäni pyrin vastaamaan seuraavaan kolmeen tutkimuskysymykseen:

1. Mistä liikkumisen aikaiseen kommunikointiin liittyvistä asioista on sovittu ennen opastuksen alkamista?
2. Mistä liikkumiseen liittyvistä asioista tulee tarvetta viestiä opastustilanteiden aikana?
3. Millaisia kommunikaatoratkaisuja ja –tapoja on käytetty opastustilanteiden yhteydessä liikkumisen aikana eri asioista viestimiseen?

2.4 Tilaaja

Opinnäytetyön tilaaja on Suomen Kuurosokeat ry:n Kommunikaatiopalvelut. Suomen Kuurosokeat ry on vuonna 1971 perustettu kuurosokeiden ja vaikeasti kuulo-näkövammaisten oma etujärjestö. Järjestön tehtävänä on valvoa kuurosokeiden oikeuksia, tuottaa heille palveluja ja järjestää yhteistä toimintaa sekä toimia kuurosokeusalan asiantuntijana. (Suomen Kuurosokeat ry 2013b.) Ohjaajani on Suomen Kuurosokeat ry:n Kommunikaatiopalveluiden kommunikaatiopäällikkö Riitta Lahtinen. Kommunikaatiopalveluilla on paljon erilaisia tehtäviä. Kommunikaatiopalveluiden tehtävänä on muun muassa tutkia ja kehittää kuurosokeiden, heidän perheensä sekä lähiyhteisön kommunikaatiota sekä koota tutkimustietoa ja kuurosokeiden arjen kokemuksia. Lisäksi Kommunikaatiopalvelut järjestää erilaisia koulutuksia kuurosokeiden kommunikaatioon liittyen. (Suomen Kuurosokeat ry 2013c.)

3 KUUROSOKEUS

Pohjoismaisen kuurosokeuden määritelmän mukaan kuurosokeus on erityinen toimintarajoite, jossa sekä kuulo että näkö ovat rajoittuneet. Harvat kuurosokeat ovat täysin kuuroja ja sokeita, useimmilla on kuulon ja/tai näön jäänteitä. Kuurosokeus rajoittaa henkilön täyttä osallistumista yhteiskuntaan, joten se edellyttää yhteiskunnalta tukea erityispalveluihin, ympäristön mukauttamiseen sekä teknisten apuvälineiden saamiseen. Tiedon saanti, sosiaalinen vuorovaikutus ja kommunikaatio, tilaan orientoituminen ja itsenäinen liikkuminen sekä jokapäiväiset elämän taidot, kuten tarkka lähityöskentely, lukeminen ja kirjoittaminen ovat kaikki asioita, joihin kuurosokeus aiheuttaa erilaisia muutostarpeita. (Suomen Kuurosokeat ry 2011, 9, 41 ; Suomen Kuurosokeat ry 2012a.)

Kuurosokeat voidaan vamman mukaan luokitella neljään ryhmään: syntymästään kuurosokeat, syntymästään saakka näkövammaiset, joilla kuulo on heikentynyt myöhemmin, syntymästään kuulovammaiset, joilla näkö on huonontunut myöhemmin sekä aikuisiässä kuurosokeutuneet (Suomen Kuurosokeat ry 2012a). Se, missä vaiheessa henkilö on alkanut kuurosokeutua, ja mikä vammojen aste on ollut, vaikuttavat henkilön omaksumaan kommunikaatiotapaan. Kommunikaatiotapaa on kuitenkin pakko vaihtaa, jos näkö- ja kuulovamma kehittyvät siten, että henkilö ei enää kuule puhetta tai näe viittomia. (Suomen Kuurosokeat ry 2011, 52–53.)

Suomessa kuurosokeiden palveluiden piirissä on noin 800–900 kuurosokeaa tai kuulonäkövammaista henkilöä. Arvioiden mukaan Suomessa olisi noin 1200 kuurosokeaa henkilöä. (Leinonen 2006, 236.)

3.1 Kuurosokeuden syitä

Kuurosokeutumisen syitä ovat ikään liittyvät kuulon ja näön ongelmien yhdistelmät, oireyhtymät, kuten Usherin oireyhtymä ja CHARGE, tai erilaisten sairauksien ja onnettomuuksien yhdistelmät. Yleisin syy kuurosokeutumiseen on

ikäntymiseen liittyvän verkkokalvon ikärappeuman ja kuulon heikkenemisen yhdistelmä. Nuorten kuurosokeutumiseen yleisin syy on Usherin oireyhtymä. Kuurosokeutta voi seurata myös monista muista harvinaisista oireyhtymistä, infektio-taudeista tai eri vammojen ja/ tai sairauksien yhdistelmästä. (Suomen Kuurosokeat ry 2011, 43.)

Usherin oireyhtymään liittyy etenevä verkkokalvon rappeuma, retinitis pigmentosa, sekä sisäkorvaperäinen kuulovamma ja vaihtelevasti tasapainoelimen häiriö. Usherin oireyhtymä jaetaan kolmeen tyyppiin oireiden mukaan. Usherin oireyhtymä on peittyvästi periytyvä sairaus. (Salonen-Kajander 2011, 12–15.) Suomessa tyypin 3 Usher on yleisin (Suomen Kuurosokeat 2012d). Tavallimmat Usher -diagnoosiin liittyvät toiminnalliset haitat ovat heikentynyt hämäränäkö ja häikäistyminen päivänvalossa. Retinitis pigmentosa aiheuttaa myös näkökentän kaventumista, joka vaikuttaa henkilön liikkumisnäköön. (Hyvärinen 2011, 18–22.) Kuulovamma voi vaihdella lievästä kuulon alenemasta aina kuurouteen saakka (Suomen Kuurosokeat ry 2011, 45). Jos henkilö kuulee vain toisella korvalla, hänellä ei ole suuntakuuloa. (Kuuloliitto ry 2012). Suuntakuulo auttaa orientoitumaan ympäristön äänilähteisiin ja sillä on siksi tärkeä tehtävä liikenteessä liikuttaessa. Näkövammaisella ihmisellä orientoivan kuulemisen merkitys korostuu. (Viita, Huttunen & Sorri 1998, 19.)

CHARGE on harvinainen oireyhtymä, mutta se on hyvin yleinen synnynnäisen kuurosokeuden syy (Suomen Kuurosokeat 2012e). CHARGE aiheuttaa elimien rakenne-poikkeavuuksia sekä kehityksen ja kasvun viivästymää. Silmän puutosalue eli kolobooma on yleinen CHARGE-henkilöillä. Jos kolobooma on silmän pohjan alueella, se tavallisesti heikentää näköä. Iiriksessä kolobooma aiheuttaa valonarkuutta. Korvan rakenteelliset muutokset ovat tavallisia, ja CHARGE-henkilöiden kuulovamma vaihtelee lievästä vaikeaan. (Väestöliitto 2012.)

3.2 Kuurosokeille tulkkauksen kolmijako

Tulkkaus on viestin välittämistä kielen ja kulttuurin välillä. Tulkkaustilanteessa tulkin tehtävänä on välittää viestin kielellinen ja ei-kielellinen sisältö puolueettomasti, viestin tarkoitusta muuttamatta. Kuurosokeille tulkkauksessa tulkin täytyy

kielellisen tiedon lisäksi välittää tieto sosiaalisesta ja fyysisestä ympäristöstä. (Marttila 2006, 17.) Kuurosokeille tulkkauksessa tulkkaustilanteeseen saattaa liittyä myös kuurosokean opastamista. Tulkkauksen aikana tapahtuva opastus voi olla hyvin monimuotoista: asiakkaan opastaminen tulkkauspaikalle, tilassa tai tilasta toiseen siirtymistä, tulkkauspaikasta toiseen siirtymistä, ohjelmaan merkittyjen taukojen ja ruokailun aikaista opastamista sekä tulkkauspaikalta liikennevälineisiin tai kotiin opastamista. Kuurosokeille tulkkaus voidaan jakaa kolmeen osaan: kielellinen tulkkaus, kuvailu ja opastus. (Lahtinen 2006, 182.) Kuurosokeille tulkkauksen lähtökohtana ovat kuurosokean toiveet siitä, mitä ja miten tulkataan. Vastuu tulkkaustilanteen sujumisesta ja yhteisten toimintatapojen sopimisesta on sekä kuurosokealla että tulkilla. (Marttila 2006, 17.) Kuurosokeiden eri kommunikaatiomenetelmiä tarkastellaan tarkemmin tässä opinnäytetyössä luvussa 4 Kuurosokeiden kommunikaatiomenetelmiä ja opastusta tarkemmin luvussa 5 Opastaminen.

Kuvailu on kuurosokeiden tulkkausprosessiin olennaisesti liittyvä osa. Kuvailun kautta kuurosokea saa tietoa visuaalisesta, auditiivisesta ja sosiaalisesta ympäristöstä tai kohteista. Kuvailu täydentää kuurosokean aistihavaintoja ja auttaa hahmottamaan ympäristön tapahtumia ja ympäristössä olevia asioita. Tällöin asiayhteydet hahmottuvat kuurosokealle paremmin ja tilanteen hallinta helpottuu. (Lahtinen 2006, 191 ; Lahtinen, Palmer & Lahtinen 2009, 12.) Kuvailussa tulisi huomioida vastaanottajan toiveet ja tarpeet (Marttila 2006, 19 ; Lahtinen, Palmer & Lahtinen 2009, 32).

Yleisen ja fyysisen ympäristön kuvailussa kerrotaan esimerkiksi huoneen tai tilan koko, muoto, tilassa olevat tavarat sekä niiden suunnat ja paikat. Sosiaalisen tiedon välittämiseen kuuluvat paikalla olijoiden nimeäminen, heidän käyttäytymisensä, toiminnan, reaktioiden ja ilmapiirin kuvailu sekä tilassa toimimisen mahdollisuuksien kertominen. Kielellistä informaatiota voidaan vahvistaa esimerkiksi piirtämällä selkään tilatietoja tai kertomalla paikalla olijoiden reaktioista sosiaalisin pikaviestein. (Lahtinen 2006, 191.) Raaneksen mukaan auditiivisen informaation kuvailuun liittyvät esimerkiksi esineiden aiheuttamien äänien, ihmisten äänien ja luonnon äänien kuvailua (Lahtinen 2006, 191). Kuvailu voi olla joko puhuttua tai viitottua. Kuvailua voidaan tuottaa myös ohjaamalla kuu-

rosokean asiakkaan käsi esineelle, liikkeen kautta tai keholle piirtämällä. (emt., 191.)

4 KUUROSOKEIDEN KOMMUNIKAATIOMENETELMIÄ

Kuurosokean kommunikaatiomenetelmän valintaan vaikuttaa henkilön kuulo- ja näkötilanne. Viitottua ja puhuttua kieltä voidaan tuottaa ja vastaanottaa monin eri tavoin ja eri viestintäkanavia hyödyntäen. Usein kuurosokea tuottaa ja vastaanottaa viestin eri tavoin. Kuurosokea esimerkiksi puhuu itse, mutta ottaa viestejä vastaan viitottuna tai kirjoitettuna. (Marttila 2006, 23.)

Kommunikaatiotapaa saatetaan joutua muuttamaan riippuen käsiteltävästä aiheesta, olosuhteista ja niiden muutoksista. Yleensä menetelmiä on käytössä useampia yhtä aikaa ja voi olla, että menetelmää joudutaan vaihtamaan kesken tulkkaustilanteen. Esimerkiksi hyvässä valaistuksessa kuurosokean on mahdollista seurata viittomista, mutta valaistuksen heikentyessä kuurosokean on vaihdettava vastaanottamaan taktiilia viittomista. (Marttila 2006, 23.) Samoin rauhallisessa ympäristössä kuuleva asiakas saattaa joutua pyytämään tulkkia käyttämään viitottua puhetta, kun he tulevat meluisaan paikkaan ja asiakas ei kuule. Kuurosokeiden kommunikaatiomenetelmiä ovat esimerkiksi viittominen rajoittuneeseen näkökenttää, taktiili viittominen, sormiaakkosviestintä, viitottu puhe sekä sosiaaliset pikaviestit (Marttila 2006, 23–31 ; Lahtinen 2006, 189).

4.1 Puheen selventäminen

Kuurosokeat, joilla on kuulon jäänteitä, voivat ottaa puhetta vastaan kuulolaitteen, sisäkorvaistutteen tai induktion eli T-silmukan kautta. Jos kuurosokea ei saa puheesta selvää, tulkki tarvittaessa selventää puhetta eri menetelmin. Puheen selventämisen menetelmiä ovat epäselvän tai hiljaisen puheen toistaminen, selkeällä huuliolla artikuloiminen sekä puheen tukeminen sormittamisen avulla. (Lahtinen 2006, 118.)

Sormittamisen avulla puheen tukemista sanotaan sormiaakkosviestinnäksi. Sormiaakkosviestinnässä tulkki artikuloi sanat selkeällä huuliolla ja tekee jokaisen sanan ensimmäisen kirjaimen sormiaakkosilla suun läheisyydessä. Jos sanan alussa on useita konsonantteja, näytetään aakkosilla kaikki konsonantit. Sormiaakkosviestintä vaatii vastaanottajalta erittäin hyvää huulitalukutaitoa. (Laurén 2006, 204–205.)

Puheentoisto tarkoittaa tulkkauksen menetelmänä sitä, että tulkki toistaa puhutun viestin selkeällä huuliolla joko ääneen tai ilman ääntä. Puheentoistoa voidaan käyttää silloin, kun tulkkauksen vastaanottaja ei kuule puhujaa tai ei pysty lukemaan viestiä suoraan puhujan huuilta. Tulkki asettuu asiakkaan lähelle niin, että hän pystyy seuraamaan tulkin huuliota ja/tai kuulemaan tulkin puheen. Tulkki voi toistaa puheen esimerkiksi kuulokojeen mikrofoniin. (Laurén 2006, 204.) Kaikki kuurosokeat eivät pysty seuraamaan huuliolukua heikentyneen näön vuoksi (Lahtinen 2006, 188).

4.2 Viittomakieli vapaaseen ja rajoittuneeseen näkökenttään

Viitotut kielet ovat kuurojen yhteisöissä eri puolilla maailmaa kehittyneitä luonnollisia kieliä. Viittomakielissä viestin tuottaminen perustuu käsien, kasvojen ja vartalon käyttöön ja viesti vastaanotetaan näköaistin avulla. Yhdelläkään viittomakielellä ei ole vakiintunutta kirjallista muotoa. (Malm & Östman 2000, 9 ; Jantunen 2003, 19–21.) Viittomakielillä on oma sanajärjestyksensä ja esimerkiksi suomalainen viittomakieli ei noudattele puhutun suomen sanajärjestystä (Malm & Östman 2000, 28). Suomessa äidinkieliä tai viitottuja ensikieliä ovat pääasiassa suomalainen viittomakieli ja suomenruotsalainen viittomakieli (Jantunen 2003, 23–25).

Puhuttujen kielten sanoja viittomakielessä vastaavat viittomat (Vivolin-Karén & Alanne 2006, 26). Viittomista voidaan erottaa neljä perusosaa: käsimuoto, paikka, liike ja orientaatio. Käsimuodolla tarkoitetaan sormien asentoa viittoman aikana. Käsimuoto voi pysyä samana koko viittoman ajan tai se saattaa muuttua viittomaa suoritettaessa. Viittoman paikalla tarkoitetaan kohtaa viittojan keholla tai viittojan edessä olevassa viittomatilassa, jossa viittoma tehdään. Viittoman

liikkeellä tarkoitetaan sitä liikettä, jonka kädet tekevät viittoman aikana. Orientaatiolla tarkoitetaan käden asentoa ja suuntaa suhteessa viittojan vartaloon. (Malm & Östman 2000, 22–25 ; Jantunen 2003, 28 ; Vivolin-Karén & Alanne 2006 27–31.) Viittomiin liittyy usein myös ei-manuaalinen elementti eli rakenneosa, jota ei tuoteta käsillä. Ei-manuaalisia elementtejä ovat esimerkiksi pään liikkeet, ilmeet, huulio sekä vartalon liikkeet. Viittomia, joihin viittoja tarvitsee vain yhtä kättä sanotaan yksikätesiksi viittomiksi. Viittomat, joiden tuottamiseen tarvitaan kaksi kättä ovat puolestaan kaksikätesisiä viittomia. (Vivolin-Karén & Alanne 2006, 26–31.)

Kun henkilön näkeminen on jollain tavalla rajoittunut, tuotetaan viittomakieltä rajoittuneeseen näkökenttään tai lähelle viittoen (Marttila 2006, 24). Verkkokalvon rappeutuminen aiheuttaa muutoksia tarkannäön alueelle ja vaikeuttaa muun muassa huulion ja sormiaakkosten näkemistä. Usherin syndroomaa sairastaville verkkokalvon rappeumaa aiheuttaa retinitis pigmentosa, jonka takia silmän sauva- ja tappisolujen toiminta lakkaa vähitellen ja näin verkkokalvolle muodostuu sokeita alueita. Sokeat alueet laajenevat vuosien kuluessa ja näkökentän laitaosien toiminta häviää ja jäljelle jää pieni keskeinen kenttä eli putki-kenttä. Pieni näkökenttä vaikeuttaa visuaalisen kommunikaation seuraamista ja kommunikaatiokentäksi kutsutaan aluetta, josta kuuro pystyy seuraamaan viittomia liikuttamatta silmiään. Jos näkökenttä on pieni putki, tulkin tai viittojan on oltava kaukana, jotta kuuro pystyy seuraamaan viittomista. Myös valaistus saattaa vaikuttaa kommunikaatiokentän kokoon. (Hyvärinen 1991, 25–32 ; Hyvärinen 2011, 21–24.)

4.3 Viitottu puhe

Viitotulle puheelle on kirjallisuudessa esitetty useita eri määritelmiä sekä kuulovammaisuuden että erityispedagogiikan näkökulmasta (Fast & Kalela 2006, 3). Fastin ja Kalelan mukaan määritelmät ovat hyvin samankaltaisia huolimatta lähteen iästä, kirjoittajasta tai näkökulmasta. Kaikille määritelmille oli myös yhteistä se, että ne eivät perustuneet tutkimustuloksiin, vaan kirjoittajien omiin näkemyksiin. (Fast & Kalela 2006, 5–6.) Kirjallisuuskatsauksen perusteella löytyneistä

määritelmistä Fast ja Kalela ovat koonneet yhden, kokoavan viitotun puheen määritelmän:

”Viitottu puhe on huuliolukua tukeva kommunikaatiomenetelmä. Puhutun kielen sanat lausutaan joko ääneen tai sanat artikuloidaan äänettömästi huuliolla. Viittomakielen viittomia viitotaan samanaikaisesti puheen rinnalla ja puheen tueksi. Viittominen noudattaa puhutun kielen sanajärjestystä.” (Fast & Kalela 2006, 5.)

Humanistisen ammattikorkeakoulun opinnäytetyössä ”Viitotun puheen suosituksen päivittämistarpeen arviointi” (Hämäläinen, Jauhiainen & Ristimäki 2008) on myös pohdittu viitotun puheen määrittelyä. Omien kokemustensa ja kirjallisuuskatsauksen perusteella tekijät päätyivät lisäämään Fastin ja Kalelan määritelmään sanojen artikuloinnin loppupäätteineen. Opinnäytetyössä viitottu puhe määritellään seuraavasti:

”Viitottu puhe on huuliolukua tukeva kommunikointimenetelmä, jossa viittomakielestä lainatut viittomat tuotetaan puhutun kielen sanajärjestyksen mukaisesti samaan aikaan ääneen puhuen tai äänettömästi huuliolla artikuloiden. Viitotun puheen perustana on siis puhuttu kieli ja sen rakenteet sekä selkeä huulio ja sanojen artikulointi loppupäätteineen, ja puhetta tuetaan viittomakielen viittomin.” (Hämäläinen ym. 2008, 14.)

4.4 Taktiili kommunikaatio

Taktiilit kommunikaatiotavat perustuvat tuntoaistiin ja kuurosokean henkilön tiedonsaanti ja kommunikaatio voi perustua joko täysin tai merkittävästi taktiileihin menetelmiin. Taktiilisti voidaan ottaa vastaan joko kirjoitettua tai viitottua kieltä. Kirjoitetun kielen vastaanottotapoja ovat taktiilit sormiaakkoset, suuraakkoset ja pistekirjoitus. (Kovanen & Lahtinen 2006, 7.) Taktiilissa viittomisessa eli kädestä käteen viittomisessa viesti vastaanotetaan tunto- ja liikeaistimusten kautta eli taktiilis-kinesteettisesti. (Mesch 2004, 20–21.)

Kirjoitusta voidaan vastaanottaa taktiilisti pistekirjoituksen avulla esimerkiksi pistenäytöltä (Marttila 2006, 30). Pistekirjoitus on Louis Brailleen vuonna 1825 kehittämä kohokirjoitusjärjestelmä, jota luetaan sormin. Järjestelmä perustuu kuuden pisteen käyttöön, joiden avulla muodostetaan aakkoset ja välimerkit. Muut merkit saadaan yhdistelemällä. (Näkövammaisten Keskusliitto 2013.) Tak-

tiili kirjoitusmuoto on myös suuraakkoset, jossa tulkki kirjoittaa sanat asiakkaan käteen kirjain kerrallaan käyttäen isoja kirjaimia (Marttila 2006, 30).

Taktiileilla sormiaakkosilla kommunikoitaessa sanat sormitetaan kuurosokean käteen kirjain kerrallaan. (Marttila 2006, 30.) Lahtisen (2003) mukaan taktiilien sormiaakkosten opetuskokeilussa havaittiin, että taktiilit sormiaakkoset hahmotetaan paremmin, kun ne tehdään vastaanottajan peukalon hankaan. Kuurosokeiden asiakkaiden joukossa on myös niitä, jotka ottavat vastaan viestejä ainoastaan taktiilien sormiaakkosten kautta (Kovanen & Lahtinen 2006, 11).

Taktiili viittomakieli ei ole itsenäinen kieli vaan visuaalisen viittomakielen muunnelma. Koska taktiili viittominen perustuu käsillä tunnettaviin liikkeisiin ja asentoihin, viittomakieltä on muunneltava myös kielipillisesti taktiilisti viitottaessa. Taktiilisti viitottaessa esimerkiksi viittomakielelle ominainen toisto lisääntyy ja ei-manuaaliset viestit, kuten ilmeet ja pään pudistus, täytyy muuttaa taktiiliin muotoon. Viittomakielelle ominaisia osoituksia on vähemmän. (Mesch 2004, 22.)

Kuurosokeat käyttävät taktiili viittomisen vastaanottamiseen joko yhtä tai kahta kättä. Taktiiliotteessa vastaanottajan käsi tai kädet ovat viittojan käsien päällä. Näkevän keskustelukumppanin kanssa kuurosokea yleensä viitto oman puheenvuoronsa ilman käsikontaktia vapaaseen tilaan, samoin kuin viittomakielessä. Palautetta halutessaan kuurosokea ojentaa toisen käden näkeväälle vastaanottajalle. (Mesch 2004, 25–29.)

Seisten tapahtuvassa keskustelussa viittoja on usein vastaanottajaan nähden viistosti etuoikealla tai etuvasemmalla riippuen siitä, kummalla kädellä henkilö ottaa viittomista vastaan. Tässä asennossa etäisyys on suurempi, ja se saattaa helpottaa huulilukua ja viittomien hahmottamista sellaisille asiakkaille, joilla on vielä näköä jäljellä. (Kovanen & Lahtinen 2006, 26–32.)

Tärkeä osa taktiiliä keskustelua on palautteen anto. Kuurosokea henkilö usein kysyy ja reagoi viittojan sanomaan eli antaa palautetta. Palautteen muoto vaihtelee ja se voi olla kielellistä tai ei-kielellistä palautetta. Taktiilissa keskustelussa palautetta annetaan usein KYLLÄ-taputuksella, joka tarkoittaa ”olen ymmärtänyt” tai ”totta kai”. KYLLÄ-taputus vaihtelee koko kämmenellä tehtävästä tapu-

tuksesta pelkästään peukalolla tehtävään taputukseen. Palaute voidaan antaa myös KYLLÄ-viittomalla, jossa peukalo koskettaa viittojan kättä päältä ja muut sormet viittojan käden alta. Taputusnopeuksia käytetään esimerkiksi erilaisten tunteiden ilmaisuun. Kielellistä palautetta ovat erilaiset viittomat kuten VAI-NIIN, MUKAVA ja HYVÄ. Yleisin palauteviittoma on KYLLÄ. Palaute annetaan usein viittomisen lyhyen tauon aikana, jolloin viittoja odottaa saavansa palautetta vastaanottajalta. (Mesch 2004, 76–82 ; Kovanen & Lahtinen 2006, 41.)

4.5 Kosketukseen perustuvat kommunikaatiomenetelmät

Tuntoaisti on näkövammaiselle henkilölle erittäin tärkeä aisti liikkumisen ja tutkimisen kannalta. Tuntoaistia käytetään esimerkiksi avuksi tasapainon ylläpitämisessä, maaston kaltevuuksien tulkinnessa, kepin kautta saadun tiedon hahmottamisessa sekä käsillä etsimisessä. (Törönen & Onnela 1998, 33.) Tuntoaistin kautta saatu tieto voidaan jakaa taktiilihavaintoihin ja haptisiin havaintoihin. Taktiilihavainnoilla tarkoitetaan tietoa, jota ihminen saa passiivisesti kosketuksen kautta, kun jokin koskettaa häntä. Taktiilitietoa on esimerkiksi selkään piirtämällä tehty reittikuvailu. Haptisilla havainnoilla tarkoitetaan tietoa, jota ihminen saa kosketuksen kautta aktiivisesti tutkiessaan esimerkiksi pöydällä olevia esineitä. Ihminen voi tehdä haptisia havaintoa koko kehollaan. Kosketuksen kautta ihminen voi saada tiedon muun muassa liikkeestä, suunnasta, paikasta, toistosta, voimakkuudesta, kestosta, pinnan ominaisuuksista, muodoista ja materiaaleista. (Pick 1980, 89–103 ; Lahtinen 2008, 30–31.)

Sosiaalishaptisessa kommunikaatiossa haptiikka –käsite ymmärretään laajemmin tarkoittamaan ihmisten välistä kosketuksen kautta tapahtuvaa viestintää. Sosiaalishaptisen kommunikaation avulla voidaan välittää tietoa muiden ihmisten toiminnasta, käyttäytymisestä ja reaktioista sekä yhteisen tilan auditiivisesta ja visuaalisesta luonteesta. (Lahtinen 2008, 50–78.) Sosiaalishaptisen kommunikaation osa-alue ovat sosiaaliset pikaviestit, joita käytetään tulkkauksilanteissa kuvaamaan sosiaalista ympäristöä (Lahtinen 2008, 53 ; Marttila 2006, 30).

Sosiaaliset pikaviestit ovat keholle tehtäviä kosketukseen perustuvia merkkejä. Niiden tarkoituksena on välittää tai vahvistaa ympäristöstä ja siinä tapahtuvista

muutoksista saatavaa tietoa. Sosiaaliset pikaviestit tukevat kielistä tietoa ja joissain tapauksissa ne voivat toimia myös itsenäisinä tiedon antajina. Sosiaaliset pikaviestit voivat olla joko keholle tehtäviä viittomia (kahvi), viittomapohjaisia muunnelmia (kiusata) tai luonnollisia liikkeitä (mennä, tulla). Keholle tehtyt viittomat tehdään samassa muodossa, kuin ne viittottaisiin vapaaseen tilaan tai taktiilisti. Viittomapohjaiset muunnelmat perustuvat viittomakielen viittomiin, mutta ovat ajan myötä muuttuneet helpommin keholle tehtäviksi. Luonnollisilla liikkeillä tarkoitetaan niitä liikkeitä, joita myös ei-viittomakieliset ihmiset käyttävät luonnollisesti puheella kommunikoidessaan. (Lahtinen 2005, 12–13.)

Sosiaalisia pikaviestejä voidaan käyttää missä tahansa, kun molemmat osapuolet tietävät niiden merkityksen. Yleistä sosiaalisten pikaviestien käyttö on tulkkaustilanteissa luennon tai kokouksen aikana. Tulkki voi esimerkiksi kokouksen aikana kertoa muiden paikalla olijoiden reaktioista, kuten hymyistä tai puheenvuoro pyynnöistä, tulkin vaihtumisesta, suunnista ja antaa kyllä/ei palautetta. (Lahtinen 2005, 16.)

Kosketukseen perustuvassa kommunikaatiossa on tärkeää se, mihin toista ihmistä saa koskea. Kehon yleisesti neutraaleina pidettyjä alueita ovat käsivarsi, käsi, olkapää, yläselkä ja reiden kapea ulko-osa polven lähellä. Kehon ja kosketuksen käyttö on kuitenkin aina henkilökohtaista ja luvanvaraista, sillä ihmiset kokevat kosketuksen eri tavoin. Uuden ihmisen kanssa on hyvä sopia, miten sosiaalisia pikaviestejä käytetään ja mihin ne tehdään. (Lahtinen 2005, 17; Lahtinen & Palmer 2010.)

Keholle piirtäminen on kuvailun muoto, jolla tulkki välittää kuurosokealle ympäristön visuaalista tietoa. Piirtämisen paikkoja voivat olla esimerkiksi käsi, olkapää tai yläselkä. (Marttila 2006, 30.) Keholle piirtämistä voidaan käyttää hyväksi muun muassa taiteiden kuvailussa, tilasta kerrottaessa tai luennolla käytettyjen kaavioiden kuvailussa. Luennolla on esimerkiksi yleistä piirtää kuurosokean selkään kartta, johon piirretään tilassa olevat esineet, kuten pöydät ja tuolit, ihmiset ja heidän sijaintinsa suhteessa piirroksen vastaanottajaan, sekä kulkureitit. Kehokarttaan voidaan palata myöhemmin kyseisessä tilassa oltaessa. (Lahtinen 2008, 67 ; Lahtinen, Palmer & Lahtinen 2009, 123.) Keholle piirrettäessä piirtovälineenä on yleensä piirtäjän sormi. (Lahtinen 2008, 67.)

5 OPASTAMINEN

Liikkumistaidolla tarkoitetaan heikkonäköisten ja sokeiden henkilöiden taitoa liikkua turvallisesti eri tilanteissa ja ympäristöissä. Liikkumistaitoon kuuluu eri aistien ja liikkumisen apuvälineiden tarkoituksenmukainen käyttö sekä taito määritellä oma sijainti ympäristössä. Hyvä liikkumistaito on parhaimmillaan itsenäistä, turvallista ja tehokasta. Se antaa liikkujalle tunteen ja oikeuden päättää missä, minne ja milloin liikkuu. Oppaan kanssa kulkeminen ja toimiminen on osa liikkumistaitoa. (Törrönen & Onnela 1999, 8 ; Kääriä 2007, 27.)

Opastuksella tarkoitetaan turvallista, joustavaa ja luontevaa liikkumista yhdessä oppaan kanssa sekä orientoitumista tilaan ja tilanteeseen. Opastuksen avulla kuurosokea kokee liikkumisen turvalliseksi, hän pystyy paremmin osallistumaan yhteiskuntaan ja käyttämään sen tarjoamia palveluita. (Marttila 2006, 20.) Opastus on yksi osa kuurosokeille tulkkausta, sillä tulkkaustilanteeseen voi liittyä esimerkiksi paikasta toiseen siirtymistä (Lahtinen, 2004, 59). Jotkut kuurosokeat käyttävät opastusta vain tarvittaessa, osa aina liikuttaessa ja osa pystyy liikkumaan itsenäisesti ilman opastusta. (Lahtinen 2006, 194.) Opastusta tarvitaan useimmiten vieraissa ja kodin ulkopuolisissa paikoissa liikuttaessa. Myös hämärät ja pimeät tilat, liukkaus, huono tasapaino ja matkustaminen ovat tilanteita, joissa monet kuurosokeat haluavat käyttää opastusta. (Lahtinen 2004, 59.)

Kuurosokeilla liikkumistaito on hyvin yksilöllistä. Siihen vaikuttavat toiminnallinen näkö ja kuulo sekä kommunikaatitapa. Suurimmat eroavaisuudet kuulonäkövammaisen ja näkövammaisen opastamisessa ovat kuulon käytössä, tasapainon hallinnassa sekä kommunikoinnissa. (Törrönen & Onnela 1999, 124.)

5.1 Opastusotteet

Opastustavat voidaan jakaa fyysiseen ja ei-fyysiseen opastukseen. Eifyyssessä opastuksessa kuurosokealla ei ole fyysistä kontaktia oppaaseen, vaan hän seuraa edessä kulkevaa opasta näön varaisesti ja/tai puhetta kuunte-

lemalla. Ei-fyysisessä opastuksessa kuurosokea henkilö käyttää hyväksi jäljellä olevaa liikkumisnäköään ja saa tarvitsemansa opastuksen oppaan kehon liikkeistä visuaalisen tiedon kautta. Lisäksi opas voi tarvittaessa kertoa lisätietoja viittomalla tai puheella. (Marttila 2006, 21.) Ei-fyysisessä opastuksessa oppaan liikkeet näkyvät paremmin, jos hänen vaatteensa eroavat väritykseltään muusta ympäristöstä. Esimerkiksi lumisessa ympäristössä oppaan vaatteiden tulisi olla tummat ja hämärällä pururadalla oppaan vaatteiden olisi hyvä olla vaaleat. Ei-fyysisessä opastuksessa oppaan tunnistamista ihmispaljoudesta voi myös helpottaa jokin erikseen sovittu vaatekappale tai kannettava esine, jota opastettava seuraa. Esimerkiksi kirkas selkäpuolelle ulottuva huivi tai selän puolelle käännetty vaalea koru tummaa puseroa vasten saattavat toimia hyvinä oppaan merkkeinä opastustilanteissa. (Lahtinen 2005, 17.)

Fyysisessä opastuksessa opastettava ja opas ovat fyysisessä kontaktissa joko opastusotteella tai muulla kontaktilla. Kontaktin kautta kuurosokea pystyy lukemaan oppaan kehon liikkeitä ja saamaan tietoa liikkumisen kannalta tärkeistä asioista, kuten tasoeroista ja esteistä. (Marttila 2006, 20.) Yleisimmin käytetyssä opastusotteessa opastettava ottaa kiinni oppaan kyynänpään yläpuolelta niin sanotulla pullo-otteella. (Törrönen & Onnela 1999, 39 ; Marttila 2006, 20; Näkövammaisten Keskusliitto ry 2007). Otteessa peukalo on käsivarren ulkopuolella ja muut sormet sisäpuolella. Oppaan kättä, josta opastettava pitää kiinni, kutsutaan yhteyskädeksi. (Näkövammaisten Keskusliitto ry 2007.) Yhteyskättä voidaan kutsua myös yhdyskädeksi tai opastuskädeksi (Törrönen & Onnela 1999, 39).

Opastusote saattaa vaihdella opastettavan mukaan tai ympäristön muuttuessa. Opastusotteen valintaan vaikuttavat esimerkiksi oppaan pituus verrattuna opastettavan pituuteen sekä vaatetuksen paksuus ja liukkaus (Marttila 2006, 21). Esimerkiksi lasta opastettaessa, lapsi voi ottaa kiinni oppaan yhteyskäden pikkusormesta tai ranteesta (LaGrow & Weessies 1997, 37 ;Törrönen & Onnela 1999, 40 ; Näkövammaisten Keskusliitto ry 2007). Jos opas on opastettavaa lyhyempi, saattaa opastusote olla oppaan olkapäästä. Jos opastettava tarvitsee tukea tasapainon kanssa, opastusote voi olla tavallista tukevampi käsikynkkä ote. Oteessa opas nostaa yhteyskätensä 90 asteen kulmaan ja opastettava ottaa koukkuotteen oppaan käsivarren yli. (LaGrow & Weessies 1997, 37 ;

Marttila 2006, 20). Kontakti kuurosokean ja oppaan välillä voi toteutua myös jonkin välineen kautta. Ahtaissa tiloissa peräkkäin kuljettaessa tällainen väline voi olla esimerkiksi reppu tai urheilutilanteissa kumilenkki, naru tai sauva. (Törrönen & Onnela 1999, 48; Marttila 2006, 21.)

5.2 Opastuksen ohjeet

Liikkumistaidon koulutuksessa näkövammaisille asiakkaille opetetaan näkevän oppaan kanssa liikkumista (Hirn 1980; Jacobson 1993, 33 ; Kääriä 2007, 27). Kun sekä opas että opastettava tietävät opastuksen toimintatavat ja osaavat opastustekniikat, opastamisesta tulee sujuvaa ja turvallista. Opastuksessa liikkumiseen on tehty yleiset viralliset ohjeet helpottamaan turvallista liikkumista. (Lahtinen 2006, 195.) Tässä luvussa kerron opastuksen yleiset ohjeet.

Opastuksessa opas kulkee puoli askelta opastettavan edellä (Suomen Kuurosokeat ry 2012b). Askeleron turvin opastettava ehtii reagoida ympäristön muutoksiin tulkitsemalla oppaan kehon liikkeitä (Törrönen & Onnela 1999, 40). Kuurosokea valitsee opastuspuolen. Opastuspuolen valinnan syitä voivat olla kuuleminen, jolloin opas sijoittuu paremmin kuulevan korvan puolelle, tai näkeminen, jolloin opas sijoittuu heikommin näkevän silmän puolelle. (Marttila 2006, 21.) Oppaan tulee aina huomioida opastettavan kävelyvauhti (Näkövammaisten Keskusliitto ry 2007).

Opas pysähtyy aina ennen tasoeroa (Törrönen & Onnela 1999, 45 ; Suomen Kuurosokeat ry 2012). Portaissa kuljettaessa portaita lähestytään kohtisuoraan ja kerrotaan kulkevatko portaat ylös vai alas. Jos portaat ovat epäsäännölliset, se mainitaan etukäteen. Ennen portaita opas pysähtyy ja näyttää yhteyskäden kautta kaiteen. Opas astuu ensimmäiselle portaalle ja odottaa, että opastettava on valmis etenemään. Opas kulkee portaissa aina yhden rappusen edellä. (Törrönen & Onnela 1999, 45–46 ; Näkövammaisten keskusliitto ry 2007.) Tasanteelle tullessa opas ottaa kaksi askelta ja pysähtyy, huomioiden että opastettavakin mahtuu tasanteelle. Kun molemmat ovat turvallisesti tasanteella, opas lähtee liikkeelle. Pieni pysähdys tasanteella antaa tiedon opastettavalle portaiden loppumisesta. (Lahtinen 2012.)

Ovista kuljettaessa opas huomioi, että opastettava on oven saranapuolella ja että ovea lähestytään kohtisuoraan. Puolenvaihto on usein tarpeen. Puolenvaihdolla tarkoitetaan opastettavan siirtymistä oppaan toiselle puolelle. Samalla opastettava vaihtaa yhteyskättä. Puolenvaihto tapahtuu oppaan selän takana niin, että opastettava ottaa oppaan yhteyskädestä kiinni molemmin käsin, siirtyy oppaan selän takana toiselle puolelle ja ottaa oppaan toisesta kädestä opastusotteen. Opas avaa oven vapaalla kädellään ja osoittaa kahvan yhteyskädellä. Opastettava hakee kahvan vapaalla kädellään ja sulkee oven perässään. (Törrönen & Onnela 1999, 43–44 ; Näkövammaisten Keskusliitto ry 2007.)

Kapeasta paikasta kuljettaessa opas vie yhteyskätensä selkensä taakse, jolloin opastettava tietää siirtyä oppaan selän taakse ja ojentaa oman kätensä suoraksi. Kun kapea paikka on ohitettu, opas tuo yhteyskäden takaisin vartalonsa viereen, ja näin opastettava tietää, että hän voi siirtyä takaisin alkuperäiseen asetelmaan. (Törrönen & Onnela 1999, 42–43; Näkövammaisten Keskusliitto 2007.)

Pöydän ääreen istuttaessa opas laittaa yhteyskäden tuolin selkänojalle ja opastettava seuraa vapaalla kädellään oppaan kättä löytäen tuolin. Opastettava istuu itsenäisesti. Kun istuinta lähestytään edestäpäin, opas osoittaa istuimen yhteyskädellä. Opastettava kääntyy ympäri ja istuu. (Törrönen & Onnela 1999, 41; Näkövammaisten keskusliitto ry 2007; Suomen Kuurosokeat ry 2012b.)

Autoon mentäessä opas kertoo, mihin suuntaan auton etuosa on ja laittaa käden autonoven kahvalle. Opastettava avaa oven itse. (Törrönen & Onnela 1999, 46 ; Näkövammaisten Keskusliitto ry 2007.) Jos ovi on auki, opas laittaa käntensä avoimena olevan oven yläreunalle. Opastettava voi vapaalla kädellä tunnistella, missä katon reuna on, jotta hän tietää kuinka paljon hänen pitää kumartua. (Törrönen & Onnela 1999, 46–47.)

Linja-autoon noustessa opastettavan on hyvä olla oppaan oikealla puolella, jolloin molemmat ovat kääntyneinä kuljettajaan päin. Opas menee edeltä linja-autoon. Koska liikkuvassa kulkuneuvossa kulkeminen on hankalaa, oppaan

kannattaa osoittaa yhteyskädellä mahdolliset tangot, joista opastettava voi ottaa tukea. Opas osoittaa vapaan istuimen ja kertoo, mihin suuntaan istuin on kulkuunsa nähden. (Törrönen & Onnela 1999, 47 ; Näkövammaisten Keskusliitto ry 2007.)

5.3 Keholla annetut opastusmerkit

Opastuksessa opastettava lukee oppaan kehon ja yhteyskäden liikkeitä, ja saa niiden kautta tietoa esimerkiksi suunnista, vauhdista ja tasoeroista (Lahtinen 2004, 62). Kuurosokeiden eri kommunikaatiomahdollisuudet -projektissa (2004) selvitettiin kuurosokeiden kokemuksia ja tietoutta siitä, kuinka paljon he lukevat oppaan kehon antamia merkkejä. Haastattelussa saatujen vastausten perusteella yleisimmin käytettyjä merkkejä olivat portaat ja niiden suunta, ylös tai alas, kapea paikka sekä puolen vaihto (Lahtinen 2004, 63). Tässä opinnäytetyössä opastusmerkeillä tarkoitetaan keholla tehtyjä liikkeitä, jotka tarkoittavat jotain tiettyä sovittua asiaa opastuksessa liikkumisessa.

Opastuksen yleisissä ohjeistuksissa kerroin, kuinka opas ja opastettava kulkevat kapeassa paikassa. Opastusmerkinä kapeassa paikassa opas vie yhteyskäden selkänsä taakse, jolloin opastettava tietää siirtyä oppaan selän taakse (Törrönen & Onnela 1999, 43). Puolenvaihdon merkinä opas napauttaa yhteyskäden kaksi kertaa kylkeään vasten (Törrönen & Onnela 1999, 42 ; Lahtinen 2012). Portaiden suunnan opas kertoo hartian liikkeellä. Ylöspäin kuljettaessa opas kohottaa yhteyskäden hartiaa ja alaspäin mentäessä opas painaa hartian alaspäin. (Törrönen & Onnela 1999, 46 ; Lahtinen 2012.) Olan nostoa ylöspäin käytetään myös merkitsemään matalaa estettä tai kynnystä (Lahtinen 2012). Ohjaavan käden käyttöä esineiden ja asioiden osoittamisessa voidaan myös pitää opastusmerkinä (Lahtinen 2004, 63).

5.4 Liikkumisen apuvälineet – valkoinen keppi

Kuulo- ja näkövamma aiheuttaa kuurosokeille erilaisia vaikeuksia ja siksi apuvälineiden tarve on jokaisella yksilöllinen. Apuvälineiden valintaan vaikuttavat toiminnot ja ympäristö, joihin apuvälineitä tarvitaan, kuten kuurosokean asumisolosuhteet tai harrastukset. Myös henkilön kiinnostus uusien välineiden käyttöön ja tekniikoiden harjoitteluun sekä jo olemassa olevat taidot vaikuttavat apuvälineiden valintaan. (Suomen Kuurosokeat ry 2011, 71 ; Suomen Kuurosokeat ry 2012c.) Apuvälinevalinnat tehdään yhteistyössä ammattilaisen kanssa. Apuvälinepalveluita tarjoavat useat eri tahot, kuten terveydenhuolto, sosiaalitoimi, koulutoimi, työvoimahallinto, Kansaneläkelaitos, Valtionkonttori ja vakuutuslaitokset. (Forsberg 2010, 5.)

Valkoinen keppi on apuväline, jolla helpotetaan liikkumista oudossa ympäristössä. Valkoinen keppi toimii myös merkinä muille ympäristössä liikkujille, että kyseessä on näkövammaisen henkilö. (Suomen Kuurosokeat ry 2012c.) Kepin saa käyttöönsä maksutta terveyskeskuksen apuvälineyksiköstä. Keppejä ja niiden vaihtokärkiä on tarjolla monenlaisia. Kokemuksen kautta henkilö oppii, millaisia ominaisuuksia hän kepillään haluaa. Keppi voi olla joko osiin taitettava malli, jonka saa esimerkiksi käsilaukkuun, tai se voi olla yksiosainen pitkä keppi. Joissain kepeissä on myös teleskooppiosa, jolla voi säätää kepin pituutta portaattomasti. (Forsberg 2010, 13.) Vanhukset, liikuntavammaiset ja henkilöt, joilla on tasapaino-ongelmia, voivat saada valkoisen tukikepin. Tukikepin käyttö edellyttää, että käyttäjän näkökyky riittää turvalliseen liikkumiseen. Tukikeppi viestittää myös ympäristöön, että käyttäjällä on liikunta- ja näköongelmia. (Törrönen & Onnela 1999, 65.)

Valkoisen kepin kanssa liikkumiseen turvallisin tapa on heiluritekniikka. Tekniikka suojaa käyttäjänsä niin sisä- kuin ulkotiloissakin ja sen ideana on, että kepillä tutkitaan aina se alue, johon ollaan seuraavaksi astumassa. Kepistä otetaan ote samoin kuin kättelyssä, jolloin ranne on automaattisesti oikeassa asennossa. Keppikäsi pidetään vartalon keskiviivalla rentona. Keppiä liikutetaan kevyellä ranneliikkeellä puolelta toiselle niin, että kepin kärki liukuu kuljettavaa pintaa pitkin. Näin tieto pinnan esteistä, kuopista ja tasonmuutoksista, kuten

portaista, kulkeutuu keppiä pitkin käyttäjälle. Heiluriliikkeen rytmissä, oikean jalan astuessa, kepin kärki heilahtaa vasemmalle ja kun jalka astuu vasemmalle, kärki heilahtaa oikealle. (Törrönen & Onnela 1999, 71–73.)

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Kuten luvussa 2.1 kerroin, toteutin tutkimukseni Webropol -kyselynä. Tulkit pysyivät vastaamaan kyselyyni tammikuun lopusta maaliskuun ensimmäisen viikon loppuun asti. Lähetin kyselyni suoraan usealle viittomakielen tulkkausalalan palveluntuottajalle, joko esimiehille tai yrityksen sisäiseen välitykseen. Viestissäni pyysin heitä lähettämään kyselyn eteenpäin niille yrityksen tulkeille, jotka tekevät kuurosokeille tulkkauksia. Julkaisin kyselyni myös Suomen Viittomakielen-tulkit ry:n Facebook sivuilla, jotta tavoittaisin mahdollisesti niitä tulkkeja, joita kysely ei tavoittanut yritysten kautta. Lisäksi lähetin linkin kyselyyn suoraan kahdeksalle viittomakielen tulkille, joiden sähköpostiosoitteet sain Riitta Lahtisen opastuskurssilta. Muistutin kyselystä Suomen Viittomakielentulkit ry:n Facebook sivujen kautta helmikuun loppupuolella. Muistutuksen myötä sain kaksi lisävastausta. Kysely oli avattu 45 kertaa ja vastauksia kertyi yhteensä 30. Kaikki kyselyyn vastanneet eivät vastanneet kaikkiin kysymyksiin.

Kyselyn suunnittelussa minua auttoivat opinnäytetyöni ohjaaja Outi Mäkelä sekä Humanistisen ammattikorkeakoulun yliopettaja Liisa Martikainen. Molemmat testasivat kyselyni toimivuutta ja kommentoivat epäselviä kohtia.

Kyselyyn vastasi kaikkiaan 30 viittomakielen tulkkia. On vaikea arvioida, millainen osuus 30 vastaajaa on kaikista kuurosokeille tulkkauksia tekevistä viittomakielen tulkeista, sillä heistä ei ole olemassa erillistä rekisteriä. Kuurojen Liiton ylläpitämässä viittomakielen tulkkien tulkkirekisterissä on tällä hetkellä 912 viittomakielen tulkkia. Rekisteriä ei ole päivitetty pitkään aikaan, joten kuurosokeille tulkkauksia tekevien tulkkien määrää on vaikea sanoa. (Sirkiä 2013.) Myöskään Suomen Kuurosokeat ry:llä tai Vammaisten tulkkauspalvelukeskuksella ei ollut tietoa kuurosokeille tulkkauksia tekevien tulkkien määrästä (Lahtinen 2013 ; Heikkinen 2013). Kysely oli avattu 45 kertaa, joten oletettavasti kyselyni tavoitti noin 45 tulkkia. Näin ollen kyselyn vastausprosentti oli 66,6%. Vastausprosentti ei kuitenkaan anna todellista kuvaa siitä, millaista otantaa vastaajamäärä edustaa tutkimusjoukosta eli kuurosokeille tulkkauksia tekevästä viittomakielen tulkeista. Suomen Viittomakielen Tulkit ry:n vuoden 2007 arvion

mukaan ammattia harjoittavia tulkkeja olisi ollut 450, vaikka tulkirekisterissä tulkkeja oli kirjattuna noin 700 (Suomen Viittomakielen Tulkit ry 2013a). Koska rekisterissä on tällä hetkellä 912 tulkkeja, myös kentällä työskenteleviä tulkkeja on todennäköisesti enemmän kuin vuonna 2007. Kyselyn vastausprosentti suhteutettuna työssä olevien tulkkien määrään olisi siis noin 16,7–20%. Tässä arviossa aktiivisesti töitä tekevien viittomakielen tulkkien määrä olisi 500–600 tulkkeja. Kaikki tulkit eivät kuitenkaan tee kuurosokeille tulkkauksia, joten todellinen otanta vastaajaryhmästä on 66,6 % ja 16,7% välillä.

Vastaajista 6 (20%) oli työskennellyt viittomakielen tulkkinä 0–2 vuotta, 7 (23,3%) tulkkeja oli ollut alalla 3–5 vuotta ja 6–10 vuotta alalla olleita oli 7 (23,3%) vastaajista. Yli 10 vuotta viittomakielen tulkkeina toimineita oli 10 (33,3%) vastaajaa. Kokemusvuodet eivät kuitenkaan välttämättä määritä sitä, kuinka paljon tai usein tulkit tekevät tulkkauksia kuurosokeille asiakkaille, tai kuinka paljon heillä on kokemusta kyseisestä asiakasryhmästä. Tätä kartoittaakseni kysyin, kuinka monta tuntia tulkit keskimäärin tekevät kuurosokeille tulkkauksia. Suurin osa vastaajista (56,6%) teki kuurosokeille tulkkauksia alle 10 tuntia kuukaudessa. 10–20 tuntia kuukaudessa kuurosokeille tulkkauksia teki 10 (33,3%) vastaajista ja 21–40 tuntia kuukaudessa teki 1 (3,3%) vastaaja. Eniten kuurosokeille tulkkauksia, eli 5–10 tuntia viikossa, teki 2 (6,6%) vastaajaa. Kahta viimeistä vastausvaihtoehtoa, 11–20 tuntia viikossa tai yli 20 tuntia viikossa, ei vastannut kukaan.

Kyselyssä ei kysytty, mistä koulutusohjelmasta tulkit olivat valmistuneet. Halusin kuitenkin tietää, millaista opastuskoulutusta tulkit olivat saaneet, sillä opastuskoulutuksella oli kyselyssä tärkeä merkitys. Kaikki kyselyyn vastanneet tulkit olivat saaneet jonkinlaista opastuskoulutusta työvuosista riippumatta ja näin ollen heillä oletettavasti on sama perustietämys opastuksen periaatteista. Monet tulkit olivat osallistuneet Riitta Lahtisen järjestämille opastuskursseille. Monilla kuurosokeille tulkkaus- ja opastuskoulutusta oli myös sisällynyt koulutusohjelmaan, josta he olivat valmistuneet. Vastauksissa mainittiin myös työssä oppiminen kollegalta saadun vertaistuen kautta ja asiakkaan kanssa harjoittelu. Monet olivat käyneet useampia opastuskoulutuksia.

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET JA ANALYSOINTI

Tutkimuksen tavoitteena oli kartoittaa viittomakielen tulkkien kokemuksia opastustilanteiden kommunikaatiosta. Kommunikaatiossa keskityttiin liikkumiseen liittyvään ja liikkumisen aikaiseen kommunikaatioon. Tavoitteena oli tarkastella, mistä liikkumisen aikaiseen kommunikaatioon liittyvistä asioista sovitaan opastusta ennen, mistä asioista tulee tarvetta viestiä opastuksen aikana ja millä eri tavoilla liikkumisen aikana viestejä välitetään.

7.2 Opastustilanteiden aikaiset viestinnän tarpeet

Kyselyssä määriteltiin erilaisia opastusympäristöjä, jonka jälkeen tulkit saivat omin sanoin kertoa, millaisista liikkumiseen liittyvistä asioista heille tulee tarvetta viestiä opastettavan kanssa opastuksen aikana kyseisessä opastusympäristössä. Valittavia ympäristöjä olivat luonto, kaupunki/rakennettu ympäristö, uimahalli, julkinen rakennus ja jokin muu, haastava tilanne. Ympäristöt olivat vapaavalintaisia, ja eniten vastauksia keräsivät luonto sekä kaupunki/rakennettu ympäristö. Molemmat ympäristöt oli valittu 29 (n=30) kertaa. Tarkennettuja vastauksia luonnosta opastamisesta oli yhteensä 26 kappaletta.

Luonnossa liikuttaessa viestien sisältö keskittyy suurimmaksi osaksi maaston ja reitin kuvailuun. Kuvailussa keskitytään kertomaan opastettavalle liikkumiseen vaikuttavista tekijöistä, kuten ylä- ja alamäistä (n=4), kuopista tai muista maaston epätasaisuuksista (n=12) sekä maan koostumuksesta (n=5). Myös mahdolliset ylä- ja alaesteet, kuten matalalla olevat oksat tai kannot, joihin opastettava saattaisi satuttaa itsensä, kuvaillaan (n=13). Talvella liikuttaessa tulkit kuvailevat liikkeelle lähdetessä lumitilanteen (n=3) ja teitten liukkauden (n=7). Yhdessä vastauksessa mainittiin myös opastustavasta ja opastusvauhdista sopiminen. Jos opastustilanteessa on aikaa ja opastettava on halukas, tulkit kuvailevat muita ympäristössä olevia asioita, kuten värejä (n=3), luonnon muutoksia (n=2), kuten kevään koittamista, maisemia (n=6) sekä äänimaailmaa (n=3). Turvallista liikkumista korostettiin erikseen neljässä vastauksessa.

Tarkennettuja vastauksia kaupunki/rakennetussa ympäristössä oli yhteensä 25 (n=29). Kaupungissa/rakennetussa ympäristössä opastuksessa liikuttaessa viestinnän tarpeita ilmenee kerrottaessa kadun epätasaisuuksien (n=8) lisäksi muusta liikenteestä (n=16), kuten autoista, ihmisistä ja pyöräilijöistä. Tulkit kertovat opastettaville myös portaista (n=6), kynnyksistä tai kadun reunuksista (n=6), suojateistä (n=3) sekä liikennevaloista (n=7). Tarvetta on myös kertoa reitillä olevista muutoksista, kuten tietyömaista tai poikkeavista liikennejärjestelyistä (n=8). Kulkureitillä olevia maamerkkien, kuten isojen rakennusten, kertominen mainittiin viidessä vastauksessa. Vastausten perusteella myös kaupunki/rakennetussa ympäristössä pääpaino viestittävässä asioissa on turvalliseen liikkumiseen liittyvissä asioissa.

Julkiset rakennukset sai opastusympäristönä samanlaisia vastauksia kuin kaupunki/rakennettu ympäristö. Julkiset rakennukset valittiin yhteensä 22 (n=30) kertaa ja tarkentavia vastauksia kertyi 18 kappaletta. Kuten luonnossa ja kaupungissa/rakennetussa ympäristössäkin, julkisissa rakennuksissa tulkit kertovat opastettavalle liikkumisen esteistä (n=6). Kuusi tulkkia kertoo opastettavalle muista tilassa olevista ihmisistä ja heidän määrästään. Reitin ja ympäristön kuvailu mainittiin niin ikään kuudessa vastauksessa. Ovista ja kynnyksistä kertominen mainittiin viidessä vastauksessa. Kaupunki/rakennetusta ympäristöstä muiden ihmisten kuvailun tavoitteena on pääosin turvallinen liikkuminen. Julkisissa rakennuksissa ihmisten määrän kuvailu keskittyy enemmän tilassa toimimiseen, sillä tulkit kuvailevat opastettavalle esimerkiksi jonojen pituuksia. Tällöin opastettava saa päättää, mitä tilanteessa tehdään. Muiden ihmisten kuvailu mainittiin julkisten rakennusten yhteydessä yhteensä kuudessa vastauksessa. Julkisissa rakennuksissa liikuttaessa myös opastuksen aikainen reittikuvailu muuttui. Kaupunki/rakennetussa ympäristössä reitin kuvailu koostuu vastausten perusteella lähinnä maamerkkien kertomisesta, jotta opastettava tietää, missä kohdassa reittiä kuljetaan. Julkisissa rakennuksissa tulkit kertovat opastettavalle tilassa olevista opasteista (n=3) sekä antavat opastettavalle eri reittivaihtoehtoja (n=3). Reittivaihtoehtoissa opastettava päättää kuljetaanko portaita vai hissillä. Kolmessa vastauksessa mainittiin myös, että julkisessa rakennuksessa reitin kuvailu on tarkkaa, missä ollaan ja minne ollaan menossa.

Uimahalli valittiin opastusympäristöksi 24 (n=30) kertaa ja tarkentavia vastauksia oli yhteensä 21. Uimahallissa liikkumiseen vaikuttavia tekijöitä, joista opastettavalle pitää huomauttaa, ovat lattioiden liukkaus (n=12) sekä muut uimahallissa olevat ihmiset (n=10). Muista ihmisistä on tarvetta kertoa esimerkiksi uudessa, kun vastaan tulee muita uimareita, tai jos muita uimareita täytyy väistää. Saunan kuvailu mainittiin kuudessa vastauksessa. Saunassa asiakkaalle kerrotaan lauteiden korkeudet (n=3), kiukaan paikka (n=3) sekä kuumat pinnat (n=2). Altaiden kuvailu mainittiin viidessä vastauksessa. Kaikissa viidessä vastauksessa mainittiin altaiden sijainnin kuvailu. Altaiden syvyydestä tai syvyyden muutoksesta kertoo asiakkaalle yhteensä neljä tulkkia. Altaaseen johtavien portaiden kuvailu mainittiin yhdessä vastauksessa, samoin altaassa olevat erikoisuudet, kuten poreet tai vesiputoukset. Valaistus mainittiin kahdessa vastauksessa. Vain yhdessä vastauksessa mainittiin keskustelu opastettavan kanssa tämän kuulon ja näön jäänteiden toimimisesta hämärässä ja märkätiloissa. Kaksi tulkkia sopii asiakkaan kanssa opastustavasta uimahallista sekä tulkin sijoittumisesta uudessa.

Haastaviin tilanteisiin vastasi 14 (n=30) tulkkia. Tarkentavia vastauksia oli yhteensä 13. Haastaviksi tilanteiksi mainittiin jooga (n=1), melonta (n=1), ihmisjoukossa liikkuminen (n=2), julkisissa liikennevälineissä liikkuminen (n=3) sekä lentokoneessa opastaminen (n=1). Haastavaksi koettiin myös sosiaaliset tilanteet (n=2), kuten juhlat sekä matkatavaroiden kanssa liikkuminen (n=1). Kaikista vastauksista ei käynyt ilmi, mistä asioista mainituissa haastavissa tilanteissa on tarvetta viestiä. Julkisissa liikennevälineissä ja lentokoneessa opastettaessa opastettavalle pitää kertoa kaiteet, joista voi ottaa tukea, mahdolliset askelmat sisään mentäessä sekä kuvailla vapaat paikat (n=2). Joogassa korostuu eri liikkeistä ja niiden kestosta kertominen. Melonnassa haastavalta tuntuu tulkin sijoittuminen sekä melomisen aikainen kommunikointi.

Tulkkien vastauksissa kaikissa opastusympäristöissä korostuu turvallisen liikkumisen varmistaminen. Opastuksen aikainen kommunikaatio näyttäisi vastauksien perusteella painottuvan liikkumiseen vaikuttaviin ja toiminnan kannalta tärkeisiin asioihin. Kaikissa opastusympäristöissä tuli tarvetta viestiä turvalliseen liikkumiseen vaikuttavista asioista, mutta julkisessa rakennuksessa tai uimahallissa viestittävät asiat liittyvät vahvasti myös tilassa toimimiseen ja siihen, miksi

tilaan ollaan tultu. Esimerkiksi julkisessa tilassa asiakkaalle kerrottiin tilassa olevien ihmisten määrä, kuten jonojen pituudet, sekä tilassa olevat toiminnalliset paikat. Toiminnallisia paikkoja ovat esimerkiksi palvelutiskit. Uimahallissa toiminnallisia asioita olivat esimerkiksi suihkujen, pukuhuoneiden, altaiden ja saunan sijainti. Vastauksien mukaan kaikki opastuksessa liikuttaessa välitetyt viestit koskivat erilaisten asioiden kuvailua. Voidaan siis todeta, että kuvailu aiheuttaa suurimman tarpeen viestinnälle opastuksen aikana.

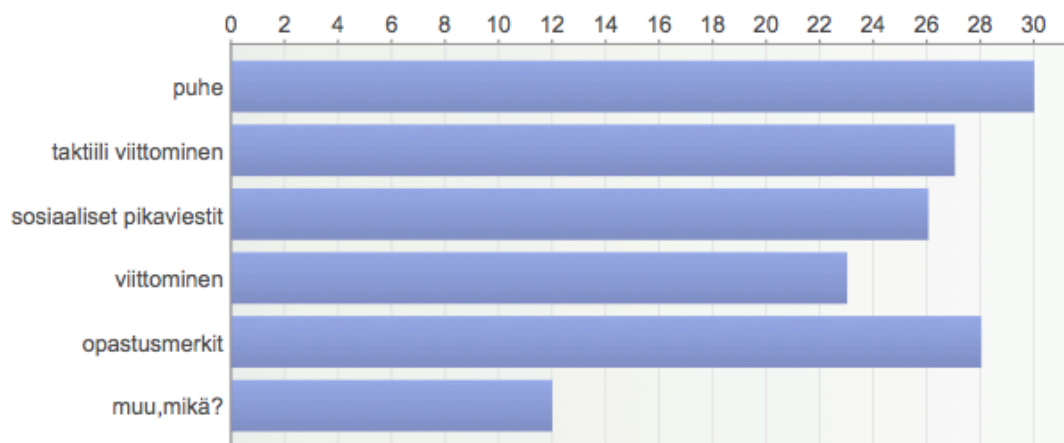
Kuurosokeille tulkkauksen kolmijako selittää opastuksen ja kuvailun samanaikaisuutta. Kuvailun tarkoituksena on välittää kuurosokealle järjestelmällistä tietoa visuaalisesta ja fyysisestä ympäristöstä, jotta hän saa tilanteesta kokonaiskuvan. Kokonaisuuden hahmottaminen antaa kuurosokealle mahdollisuuden tilanteiden ennakointiin ja reagointiin. (Lahtinen 2006, 184,193.) Opastuksen tavoitteena puolestaan on turvallinen liikkuminen fyysisessä ympäristössä. (Lahtinen 2006, 184–185.) Kuvailun kautta saatu tieto auttaa kuurosokeaa tilaan ja ympäristöön orientoitumisessa ja näin ollen tekee opastuksesta turvallisempaa. Esimerkiksi tieto jäisestä tiestä auttaa kuurosokeaa orientoitumaan oikeanlaiseen liikkumiseen. Lahtisen (2006) mukaan kuurosokeille tulkkauksen osa-alueet, tulkkaus, kuvailu ja opastaminen, voivat olla käytössä erillisinä tai yhtä aikaa tapahtuvina.

Lahtisen (2006) mukaan opastuksen pitäisi myös palvella kuurosokean opastettavan tarpeita ja toiveita. Kuurosokeille vuonna 2001 tehdyssä kyselyssä kävi ilmi, että varsinkin uudessa ympäristössä liikuttaessa, he haluaisivat tulkin osoittavan maamerkkejä (Lahtinen 2004, 67). Maamerkit ovat myös tärkeä osa suunnistautumista (Jacobson 1993, 49). Näin ollen opastusreitien maamerkkien kertomisen tulisi kuulua opastuksen aikaiseen viestintään.

7.3 Opastuksessa liikuttaessa käytetyt kommunikaatiotavat

Opastuksessa liikkumisen aikaisia kommunikaatiotratkaisuja, eli millä eri tavoilla opastuksen aikana viestejä välitetään, kartoitettiin kysymällä tulkeilta, mitä kommunikaatiomenetelmiä he ovat käyttäneet ja mitkä asiat vaikuttavat kommunikaatiotavan valintaan. Opastuksen aikaisia kommunikaatiotratkaisuja kysyt-

täessä vaihtoehtoja olivat puhe, taktiili viittominen, sosiaaliset pikaviestit, viittominen, opastusmerkit sekä muu, mikä? -vaihtoehto. Alla olevasta taulukosta näkyy vastausten jakaantuminen kommunikaatiotapojen kesken (kuvio 1).

Kuvio 1. Kommunikaatiotavat opastuksen aikana

Puhe on selvästi yleisin opastuksen aikainen kommunikaatiotapa, sillä kaikki vastaajat valitsivat sen. Toiseksi yleisin tapa on opastusmerkit (n=28). Taktiili viittominen (n=27) ja sosiaaliset pikaviestit (n=26) ovat myös yleisesti käytettyjä menetelmiä. Viittominen sai valmiiksi määritellyistä kommunikaatiomenetelmistä vähiten vastauksia (n=23). En ollut rajannut viittomista tarkoittamaan rajoittuneeseen näkökenttään tai vapaaseen tilaan viittomiseen, joten tulkit ovat itse voineet päättää, kumpaa vastauksella tarkoittavat. Kaikki menetelmät eivät tietenkään ole mahdollisia kaikille asiakkaille, joten tulkkien vastauksiin saattaa vaikuttaa myös se, millä tavoin kommunikoivia kuurosokeita he ovat tavanneet.

Muu, mikä? -vaihtoehtoon vastasi 12 tulkkia (n=30). Muiksi kommunikaatiotavoiksi tulkit mainitsivat asiakkaan kanssa yhdessä sovitut merkit (n=3), selkeä huulio (n=1), tapojen yhdistelmä (n=1), ohjaava käsi (n=2) sekä vastaaminen kuurosokean kysymyksiin (n=1). Vastauksissa mainittiin myös oman kehon liikkeillä esimerkin näyttäminen (n=1), kehon nousut ja laskut (n=1) sekä tauot liikkumisessa (n=1). Ohjaavan käden käyttöä esineiden ja asioiden osoittamisessa voidaan pitää opastusmerkkinä (Lahtinen 2004, 63). Kehon nousut ja laskut sekä tauot liikkumisessa voidaan ajatella kehon luonnollisiksi liikkeiksi, joiden kautta opastettava saa tiedon millaisessa ympäristössä liikutaan (Lahtinen 2006, 194). Kaikki tulkit varmasti käyttävät kehon luonnollisia liikkeitä huoma-

mattaa, mutta on mielenkiintoista, että yhdessä vastauksessa se on nostettu omaksi kommunikaatiotavakseen. Toisaalta tietoisella kehon liikkeiden käytöllä tulkki voi välittää asiakkaalle viitteellistä tietoa. Pysähtymällä tulkki esimerkiksi viestittää opastettavalle, että nyt täytyy olla hetki paikoillaan. Pysähdys ei välttämättä kerro opastettavalle pysähdyksen syytä, mutta opastettava voi tehdä siitä omia päätelmiään. Lahtisen (2004, 64) kuurosokeille tekemässä haastattelussa yksi vastaaja oli sanonut kodin ulkopuolella tulkin pysähdyksen tarkoittavan hänelle liikennevaloja. Olisi mielenkiintoista tutkia tarkemmin, minkä tasoisia viestejä luonnollisilla kehon liikkeillä voidaan välittää. Toisaalta voidaan pohdita, ovatko kehon luonnolliset liikkeet enää luonnollisia liikkeitä, jos tulkki tekee ne tietoisesti ja tiettyä tarkoitusta tavoitellen, vai muuttuvatko ne tietoisuuden kautta keholla annetuiksi opastusmerkeiksi.

Omalla keholla liikkeen näyttäminen on vaikeasti sijoitettava kommunikaatiotapa, sillä toisaalta se voidaan nähdä enemmän kuvailumenetelmänä kuin kommunikaatiotapana. Lahtisen (2008, 73) mukaan kehon liikemenetelmiin kuuluu liikkeellä annettu kuvailutieto. Liikkeellä tehty kuvailu voidaan antaa tekijän keholla, jolloin vastaanottaja tutkii tekijän kehoa ja liikeratoja. Lisäksi liikekuvailu voidaan tuottaa vastaanottajan keholle tai vastaanottajan keholla. Esimerkiksi vesijumpassa liikkeet on helpompi näyttää suoraan kehon liikkeillä kuin selittää liike sanallisesti. (Lahtinen 2008, 73.) Esimerkin vesijumppatilanteessa voidaan kuitenkin pohtia, onko kyse kuvailusta vai opastuksen aikaisesta kommunikaatiosta. Kuurosokeille tulkkauksen kolmijako puoltaa toisaalta omalla keholla liikkeen näyttämistä sekä kuvailuna että opastuksena, sillä kolmijaon osa-alueet voivat Lahtisen (2006, 184) mukaan esiintyä samanaikaisesti.

Uusia kommunikaatiomenetelmiä, joita tulkit ovat kehittäneet yhdessä kuurosokean asiakkaan kanssa, mainittiin vastauksissa vähän. Kysymykseen, millaisia kommunikaatioratkaisuja tulkit ovat kehittäneet kuurosokeiden kanssa, jotta kommunikaatio opastuksen aikana olisi mahdollista, vastasi 20 tulkkia. Tarkentavia vastauksia oli 18. Seitsemän tulkkia vastasi, että he ovat selvinneet opastustilanteissa jo kehitetyillä kommunikaatiomenetelmillä. He eivät olleet kehittäneet uusia kommunikaatiomenetelmiä kuurosokeiden asiakkaiden kanssa. Muutamassa vastauksessa mainittiin asiakkaan kanssa sovitut merkit, mutta

merkkien käyttöä tai tilannetta ei ollut kuvattu (n=5). Selkään piirtäminen mainittiin kommunikaatiomenetelmänä kahdessa vastauksessa.

Kommunikaatiomenetelmiä, joita tulkit olivat kehittäneet yhdessä kuurosokean asiakkaan kanssa, ovat kuurosokean keholle tehtävät taputukset (n=3), kädellä kehon jonkin osan painaminen (n=2) sekä taskulampun valokeilalla asioiden näyttäminen (n=1). Tarkempia kuvauksia, minkä asioiden viestimiseen näitä merkkejä on käytetty, oli vain kahdessa vastauksessa. Yhden vastauksen mukaan sairaalatilanteessa kuurosokean asiakkaan oli täytynyt olla hetki hengittämättä, ja tulkin oli pitänyt poistua paikalta. Pitkä kosketus tulkin poistuessa oli tarkoittanut, että kuurosokean täytyy olla hengittämättä, ja tulkin palatessa antama kyllä -palaute oli tarkoittanut, että kuurosokea saa taas hengittää. Samalla idealla oltiin kehitetty rauhassa ja hyvin sujuu -merkki. Rauhassa -merkki tehtiin käden rauhallisella edestakaisella liikkeellä esimerkiksi kuurosokean reiden päällä. Hyvin sujuu -merkki tehtiin antamalla kyllä -palaute ja jatkamalla rauhassa -merkin edestakaista liikettä. Yhdessä vastauksessa kuvattiin joogassa kuurosokealle annettavia kosketusmerkkejä. Tutut liikkeet kerrotaan kuurosokealle vihje kosketuksilla, jolloin lyhyet ja pitkät kosketukset tarkoittavat eri asioita. Myös sosiaalisista pikaviesteistä kyllä ja ei -palautteet ovat auttaneet kertomaan kuurosokealle, tekeekö hän joogaliikkeen oikein. Uusia asentoja ollaan saatettu joutua selittämään sanallisesti. Taskulamppua oltiin vastaukseen mukaan käytetty antamaan merkki harjoituksen päättymisestä. Yhdessä vastauksessa kerrottiin melonnasta, jossa kuurosokean toiveista riippuen, tulkki istuu joko samassa kajakissa kuurosokean kanssa tai meloo omalla kajakillaan kuurosokean edellä. Tilanteessa, jossa tulkki on istunut kuurosokean takana, tulkki on piirtänyt kepillä reitin kuurosokean selkään. Yhdessä vastauksessa mainittiin myös tandempyöräily, jossa on jouduttu kehittämään merkkejä asioista viestimiseen, koska pyöräillessä viittominen ei onnistu. Ainoa annettu esimerkki tandempyöräilystä oli ylämäki merkki, joka tehdään kuurosokean käteen.

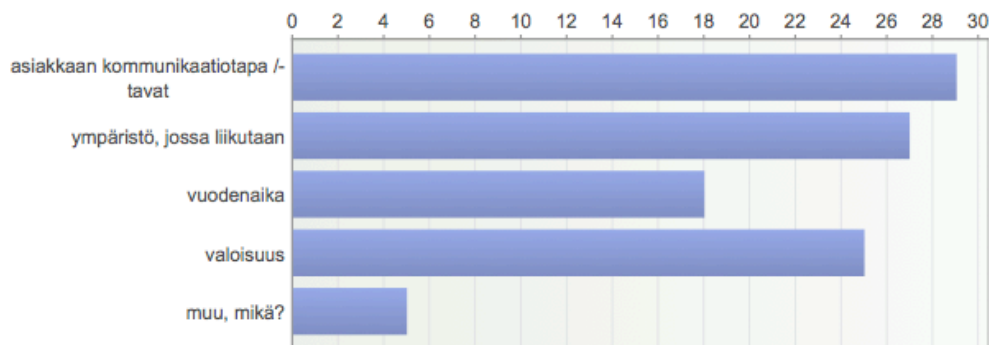
Lahtinen (2008, 73) on väitöskirjassaan kuvannut muutamia tandempyöräilyssä käytettäviä merkkejä. Liikkeellelähtö on kosketus takana istuvan kuurosokean kämmeneen. Pysähtymisen merkinä opas koskettaa koko kädellään rauhallisesti kuurosokean kämmenselkää. Jos kuurosokea haluaa pysähtyä, hän ilmaisee sen tekemällä X-merkin oppaan selkään. (Lahtinen 2008, 73.)

Tulkkien ja kuurosokeiden kehittämissä kommunikaatiomenetelmissä korostuu kosketuksen käyttäminen kommunikaatiokanava. Monet käytetyt merkit, kuten kyllä ja ei –palautteet, ovat sosiaalisia pikaviestejä, tai niiden muunnelmia. Esimerkiksi kämmenen paikallaan pitäminen keholla tarkoittaa odota -merkkiä (Lahtinen 2005, 26). Sairaalatilanteessa tulkki ja asiakas ovat kuitenkin sopineet odota -merkille toisen merkityksen, eli tässä tapauksessa ”älä hengitä”. Odota –merkin jälkeen annettu kyllä -palaute voi puolestaan tarkoittaa lupaa jatkaa toimintaa eli tässä tapauksessa ”saat hengittää” (Lahtinen 2005, 26). Vaikka kyseessä ei siis varsinaisesti ole uusi kommunikaatiomenetelmä, on olemassa olevia menetelmiä osattu käyttää luovasti. Esimerkistä näkee, että kommunikaatiotavasta sopimisella on merkitystä opastustilanteessa. Lahtisen (2005, 16) mukaan sosiaalisia pikaviestejä voidaan käyttää missä vain, kun molemmat osapuolet tietävät merkkien merkityksen. Merkeistä sopiminen on tärkeää, jotta väärinymmärryksiä ei synny.

Melonnassa tulkki on puolestaan käyttänyt selkään piirtämistä kommunikaatiotapana kuvaillessaan kuurosokealle reittiä, jota pitkin hänen tulee meloa. Mielenkiintoista onkin huomata, että kaikki kuurosokean kanssa sovitut menetelmät ovat olleet kosketukseen perustuvia.

7.4 Opastuksen aikaiseen kommunikaatiotapaan vaikuttavat tekijät

Kommunikaatiotavan valintaan (kuvio 2) opastuksessa liikuttaessa vaikuttavat eniten asiakkaan käyttämä kommunikaatiotapa tai -tavat (n=29), ympäristö, jossa liikutaan (n=27), sekä valoisuus (n=25). Vuodenaika vaikuttaa kommunikaatiotavan valintaan 18 tulkin (n=30) mielestä. Muu, mikä? –vaihtoehdon valitsi viisi tulkkia.

Kuvio 2. Opastuksen aikaisen kommunikaatiotavan valintaan vaikuttavat tekijät

Asiakkaan hallitsemat kommunikaatiotavat vaikuttavat eniten opastuksen aikaisen kommunikaatiotavan valintaan (n=29). Tarkentavia vastauksia asiakkaan kommunikaatiotavan tai -tapojen vaikutuksesta opastuksen aikaiseen kommunikointiin kertyi seitsemän. Kahdessa vastauksessa korostettiin, että se kommunikaatiotapa, jonka asiakas hallitsee parhaiten, on ensisijainen kommunikaatiotapa myös opastuksessa liikuttaessa. Viidessä vastauksessa kuvailtiin asiakkaan kommunikaatiotavan vaikutuksia opastuksessa liikkumiseen ja opastuksen aikaiseen kommunikaatioon. Esimerkiksi taktiili viittominen ja rajoittuneeseen näkökenttään viittominen vaativat yleensä pysähdyksen tai ainakin vauhdin hidastamisen (n=2). Puhe on kahden vastauksen mukaan helpoin opastuksen aikainen kommunikaatiotapa, sillä puhuminen ei keskeytä opastuksessa liikkumista.

Tarkentavia vastauksia ympäristön vaikutuksista opastuksen aikaiseen kommunikaatioon kertyi 13 kappaletta (n=27). Ympäristön vaikuttaa kommunikaatiotavan valintaan eniten meluisassa (n=6) ja ruuhkaisessa (n=5) ympäristössä. Myös vaikeasti kuljettava maasto vaikuttaa opastuksen aikaisen kommunikaatiotavan valintaan (n=5). Hankalassa maastossa tai ruuhkassa liikuttaessa opastuksen aikainen kommunikointi on vähäistä (n=1) tai sitä ei tapahdu muutamien vastausten mukaan ollenkaan (n=3). Viiden vastauksen mukaan kommunikaatiotapaa on ympäristön vaikutuksesta vaihdettu toiseen menetelmään tai muita menetelmiä on käytetty pääasiallisen menetelmän tukena. Esimerkiksi puheella kommunikoivien asiakkaiden kanssa melussa voidaan opastuksen aikana käyttää sosiaalisia pikaviestejä, suuraakkosia tai taktiili viittomista.

Kommunikaatiomahdollisuuksiin opastuksen aikana vaikuttavat olennaisesti kuurosokean asiakkaan taidot, mitä kommunikaatiomenetelmiä tämä hallitsee.

Vuodenajan vaikutuksista opastuksen aikaiseen kommunikaatioon vastasi tarkentavasti 11 tulkkia. Talvi oli ainoa vuodenaika joka mainittiin erikseen (n=5). Talvella kommunikaatiolle aiheuttavat haasteita vaatteet (n=4), kuten toppatakki ja paksut talvihanskat. Paksut vaatteet vaikuttavat esimerkiksi sosiaaliset pikaviestien käytön vähenemiseen, koska viestejä on vaikea tuntea paksujen vaatteiden läpi (n=2). Liukkaus mainittiin myös opastuksen aikaiseen kommunikaatioon vaikuttavaksi tekijäksi (n=4). Liukkaus vaikuttaa esimerkiksi siihen, että opastusotteen pitää olla tiukempi ja käsiä ei voi irrottaa kommunikointia varten (n=2).

Monilla kuurosokeilla on eri syistä aiheutuvia ongelmia häikäistymisen ja hämäränäön kanssa (Hyvärinen 2011, 18–22 ; Väestöliitto 2012). Valoisuuden vaikutukset näkyvät myös tulkkien vastauksissa. Tarkentavia vastauksia valoisuuden vaikutuksista opastuksen aikaiseen antoi 12 tulkkia (n=25). Yhdeksässä vastauksessa mainittiin jollain tapaa viittominen tai viittomakieli, joten valoisuus näyttää vaikuttavan opastuksen aikaiseen kommunikaatioon lähinnä viittomakielisten kuurosokeiden kanssa. Kirkkaassa valaistuksessa, kuten auringonpaisteessa tai äkillisessä valaistuksen muutoksessa, asiakas ei välttämättä näe viittomista ja kommunikaatio täytyy muuttua taktiiliin viittomiseen (n=6). Kirkas valaistus vaikuttaa esimerkiksi tulkin sijoittumiseen, sillä tulkki ei voi viittoa vastaavalle valoon (n=1). Hämärällä valaistuksella on samat vaikutukset opastuksen aikaiseen kommunikaatioon kuin kirkkauden aiheuttamalla häikäisyllä (n=5).

Muu, mikä? -vaihtoehtoon valitsi viisi tulkkia ja tarkentavia vastauksia oli saman verran. Muu -vaihtoehdon vastauksissa korostui kuurosokean asiakkaiden yksilöllisyys (n=3), kuten kuurosokean arkuus, terveydentila, tasapaino sekä mielenkiinto ympäristöä kohtaan. Myös asiakkaan opastuksessa liikkumistaidot ja kokemus vaikuttavat siihen, kuinka paljon opastuksen aikana ylipäättään viestitään ja kuinka viestejä välitetään. Joillekin kuurosokeille voi esimerkiksi liikkeessä viittoa lyhyitä taktiileja viestejä, mutta joillekin taktiili viittominen vaati pysähtymisen (n=2).

7.5 Opastuksessa liikkumisen aikaisesta kommunikaatiosta sopiminen

Kommunikaatiosta opastuksen aikana oli asiakkaan kanssa sopinut 20 tulkkia (n=30). Tarkentavia vastauksia kommunikaatiosta sopimisesta kuurosokean kanssa oli 19. Opastuksessa liikkumisen aikaiseen kommunikaatioon liittyviä sovittavia asioita ovat kuurosokean asiakkaan käyttämät kommunikaatiotavat (n=10) ja kuurosokean toiveet opastuksen aikaisen kuvailun sisällöstä ja määrästä (n=7). Vastauksista ei aina käynyt ilmi, onko sopiminen tapahtunut ennen opastuksen alkamista vai onko sopimista tapahtunut opastuksen aikana, kun tilanteita on tullut eteen.

Kuurosokean asiakkaan kanssa käytettävistä kommunikaatiotavoista sopiminen koskee useimmiten sitä, millaisia omia merkkejä kuurosokea mahdollisesti käyttää viestien välittämiseen opastuksessa liikuttaessa (n=8). Tulkit sopivat kuurosokeiden kanssa, miten asiakas kommunikoi ja mitä kommunikaatiomenetelmiä hän käyttää (n=5). Kommunikaatiomenetelmistä sopimiseen liittyy esimerkiksi se, kuinka hyvin kuurosokea kuulee (n=1) sekä pystyykö asiakas kommunikoidaan pääasiallisella kommunikaatiomenetelmällään liikkeessä, vai pitääkö asioita pysähtyä selittämään (n=1). Kahdessa vastauksessa korostettiin opastuksen aikaisesta kommunikaatiosta sopimista, jos kuurosokea asiakas on tulokille vieras.

Opastuksen aikaisesta kuvailusta tulkit sopivat kuurosokean kanssa lähes yhtä usein kuin opastuksessa liikuttaessa käytettävistä kommunikaatiomenetelmistä (n=7). Tulkit sopivat kuurosokeiden kanssa, mihin asioihin he halusivat kuvailussa keskittyttävän (n=5) ja kuinka paljon kuvailua opastuksen aikana tehdään (n=3). Joku asiakas oli esimerkiksi halunnut saada tiedon vain tutulla reitillä olevista muutoksista ja toinen oli halunnut tietää tarkasti minkä näköisiä ja miten pukeutuneita ihmisiä kadulla tuli vastaan. Kuvailun tulisi aina perustua kuurosokean toiveisiin ja tarpeisiin (Marttila 2006, 19 ; Lahtinen, Palmer & Lahtinen 2009, 32). Kuitenkin vain 36,8% vastanneista tulkeista sopii asiakkaan kanssa siitä, millaista kuvailua he haluavat. Yhdessä vastauksessa kuvailun tarpeesta sopimista perusteltiin sillä, että se helpottaa tulkin työtä, kun tulkin ei tarvitse arvailla, mitä asioita kuurosokea haluaa ympäristöstään tietää. Voi olla, että tulkit, jotka eivät vastausten mukaan sovi kuvailusta kuurosokean kanssa, valitse-

vat itse, mitä asioita he kuvailevat ja kuurosokean kommenttien perusteella muuttavat tai jatkavat kuvailua. Toisaalta kuvailusta sopiminen saattaa olla monelle totuttu työtapa ja he eivät ole tulleet ajatelleeksi sopivansa kuvailun tarpeesta kuurosokean kanssa ennen opastusta.

Opastusta edeltävä sopiminen sisältää myös muita kuin liikkumisen aikaiseen kommunikointiin liittyviä asioita. Sovittavia asioita ovat esimerkiksi opastuspuoli (n=3), millaista opastusotetta käytetään (n=3) ja käyttääkö asiakas valkoista keppiä (n=1). Tulkit kysyvät kuurosokeilta asiakkailta myös opastuksen tavoitteista, onko asiakkaalla kiire jonnekin vai mennäänkö rauhassa (n=2) sekä minne ollaan menossa (n=2).

Opastuksen aikaisesta kommunikaatiosta sopimiseen vaikuttaa se, onko asiakas tulkkille uusi (n=4). Vastauksien mukaan liikkumisen aikaisesta kommunikaatiosta sopiminen on erityisen tärkeää silloin, kun asiakas kohdataan ensimmäistä kertaa. Myös tilanteen muutos opastuksen aikana on vaikuttanut siihen, että kommunikaatiomenetelmää on pitänyt vaihtaa ja vaihdosta on sovittu kuurosokean kanssa (n=7). Sopimisen tavoitteena on myös ollut yhteistyön ja opastuksen sujuminen parhaalla mahdollisella tavalla (n=3).

Kuurosokean kanssa opastuksen aikaisista kommunikaatiotavoista ei ollut koskaan sopinut 10 tulkkia (n=30). Tulkit, jotka eivät olleet sopineet kommunikaatiosta asiakkaan kanssa perustelivat vastaustaan sillä, että kommunikaatio on sujunut tilanteessa luonnostaan ja tarvetta sopimiselle ei ole ollut (n=6). Tulkeille ei ole tullut vastaan tilanteita, jossa opastusta ei olisi voinut pysäyttää ja selvittää asiaa asiakkaan kommunikaatiomenetelmällä (n=4). Kahdessa vastauksessa mainittiin myös, että asiakkaalla ei ole ollut toiveita kommunikaation suhteen.

8 POHDINTA

Opinnäytetyön tuloksien mukaan 60% vastanneista tulkeista on sopinut asiakkaan kanssa opastuksessa liikkumisen aikaisesta kommunikaatiosta. 10 tulkkia eli 30% vastanneista tulkeista ei ole sopinut kuurosokean asiakkaan kanssa opastuksen aikaiseen kommunikointiin liittyvistä asioista. Opastuksessa liikkumiseen liittyvistä asioista, joista tulkit ja kuurosokeat ovat sopineet, ovat asiakkaan kommunikaatiotapa sekä mahdolliset merkit, joita kuurosokea itse käyttää asioista viestimiseen. Tulkit ovat sopineet asiakkaan kanssa myös siitä, millaista kuvailua asiakas haluaa opastuksen aikana, eli mihin asioihin tulkki kiinnittää kuvailussa huomiota, ja kuinka paljon asiakas kuvailua haluaa. Jotkut asiakkaat haluavat tarkkaa kuvailua tietyistä asioista, jotkut haluavat tietoa vain tutulla reitillä olevista muutoksista. Opastuksessa liikkumiseen aikaiseen kommunikaatioon liittyvien asioiden lisäksi tulkit ovat kuurosokean kanssa sopineet muun muassa kummalla puolella tulkki opastaa, millaista opastusotetta käytetään ja mikä on opastuksen tavoite. Opastuksen tavoitteella tarkoitetaan sitä, minne ollaan menossa, mitä reittiä asiakas haluaa mennä ja onko asiakkaalle kiire vai mennäänkö rauhassa. Sopimiseen vaikuttavia tekijöitä ovat tulkille uusia asiakas tai opastustilanne on muuttunut niin, että tulkin ja kuurosokean on pitänyt sopia opastuksen aikaisen kommunikaatiotavan muutoksesta.

Tulkit, jotka eivät olleet sopineet kuurosokean asiakkaan kanssa opastuksen liikkumisen aikaiseen kommunikaatioon liittyvistä asioista, perustelivat vastauksiaan sillä, että asiakkaan luonnolliset kommunikaatiotavat ovat riittäneet ja uusia kommunikaatiomenetelmiä ei ole tarvinnut keksiä. Tulkit eivät myöskään olleet kohdanneet opastustilanteita, joissa opastusta ei olisi voinut pysäyttää ja asiaa selittää asiakkaan kommunikaatiotavalla.

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, mistä liikkumisen aikaiseen kommunikointiin liittyvistä asioista on sovittu ennen opastuksen alkamista, saatiin osittainen vastaus. Tutkimuskysymyksessä kuitenkin korostuu opastustilannetta ennen tapahtuva sopiminen ja kaikista vastauksista ei voinut päätellä, onko sopiminen tapahtunut ennen opastuksen alkamista vai opastustilanteen aikana. Tämä epätarkkuus johtuu huonosti muotoillusta kyselyn kysymyksestä. Kyse-

lyssä on samassa kysymyksessä kysytty, mistä opastuksessa liikkumisen aikaan kommunikaatioon liittyvistä asioista sovitaan opastusta ennen tai sen aikana. Koska kysymyksessä ei ole erottelua, milloin sopiminen on tehty, se ei näy myöskään kaikissa vastauksissa. Tulokset eivät siis täysin vastaa asettamani tutkimuskysymykseen.

Opinnäytetyön tuloksien perusteella opastuksen aikana eniten tarvetta tulee viestiä turvalliseen ja joustavaan liikkumiseen liittyvistä asioista. Opastusympäristöissä, joissa toiminnallisuus korostuu, viestinnän tarve laajenee koskemaan myös tilassa olevia toiminnallisia asioita. Toiminnallisella ympäristöllä tarkoitan paikkaa, johon ollaan tultu tiettyä tarkoitusta varten. Esimerkiksi uimahallissa liikkumiseen vaikuttavien vaarallisten asioiden, kuten liukkauden, lisäksi tulkit kuvailivat asiakkaille esimerkiksi altaiden profiiliin sekä suihkujen ja saunan sijainnin. Kaikissa vastauksissa korostui turvallinen liikkuminen. Opastamisen aikainen kommunikaatio on siis suurimmaksi osaksi liikkumiseen vaikuttavien tekijöiden kuvailua.

Kyselyn tulokset vastasivat hyvin toiseen tutkimuskysymykseeni, mistä liikkumiseen liittyvistä asioista tulee tarvetta viestiä opastuksen aikana. Kyselyssä korotettiin viestinnän tarpeita erilaisissa opastusympäristöissä, ja vastauksissa korostui opastusympäristöstä riippumatta turvallisuus. Koska liikkumiseen liittyvän viestinnän tarve ei vaihdellut suuresti opastusympäristön muuttuessa, voidaan todeta, että turvallisuuteen vaikuttavat asiat aiheuttavat eniten viestinnän tarvetta liikkumiseen liittyvissä asioissa opastuksen aikana.

Opastuksen aikaisten viestien välittämiseen käytetään useita eri menetelmiä. Kyselyssä määritellyt kommunikaatiotavat puhe, taktiili viittominen, sosiaaliset pikaviestit, viittominen sekä opastusmerkit, saivat kaikki vastauksia. Näiden lisäksi tulkit ovat käyttäneet kommunikointiin opastuksessa liikuttaessa ohjaavan käden käyttöä, selkeää huuliota, kehon luonnollisia liikkeitä, kuurosokean kysymyksiin vastaamista sekä useampien menetelmien käyttöä saman asiakkaan kanssa. Tulkit ovat myös sopineet yhdessä asiakkaan kanssa käytettävistä merkeistä, kuten erilaisista painalluksista tai kuurosokean keholle tehtävistä taputuksista. Kaikista vastauksista ei käynyt ilmi, millaisia merkkejä tulkit ovat

kuurosokeiden kanssa käyttäneet tai mistä asioista viestimiseen merkkejä on käytetty.

Opastuksessa liikkumisen aikaisen kommunikaatiotavan valintaan vaikuttavat eniten asiakkaan hallitsemat kommunikaatiomenetelmät sekä opastusympäristö. Opastuksessa liikuttaessa pyritään ensisijaisesti käyttämään sitä kommunikaatiomenetelmää, jonka kuurosokea hallitsee parhaiten. Ympäristön melun tai ruuhkan tai valoisuuden muutoksen takia kommunikaatiotapaa ollaan saatettu joutua muuttamaan, koska kommunikointi ensisijaisella kommunikaatiotavalla ei ole onnistunut. Muita menetelmiä on myös saatettu käyttää ensisijaisen kommunikaatiomenetelmän tukena. Vuodenajoista talvi vaikuttaa eniten opastuksessa liikkumisen aikaiseen kommunikaatioon paksujen vaatteiden ja liukkauden takia. Talvella viestit tiivistyvät olennaiseen, jotta hanskoja ei tarvitse ottaa pois viittomista varten. Sosiaalisten pikaviestien käyttö vähenee, koska niitä on vaikea tuntea paksujen vaatteiden läpi. Muita opastuksessa liikkumisen aikaiseen kommunikaatioon vaikuttavia tekijöitä ovat kuurosokeaan opastettavaan liittyvät asiat. Esimerkiksi opastettavan arkuus, mielenkiinnon kohteet, tasapaino ja kokemus opastettavana olemisesta vaikuttavat kommunikaatioon opastuksessa liikuttaessa. Kokeneet opastettavat saattavat esimerkiksi pystyä ottamaan taktiili viittomista vastaan samalla, kun liikutaan eteenpäin, mutta useimmiten taktiili viittominen tai rajoittuneeseen näkökenttään viittominen vaati pysähtymisen.

Kyselyssä saatiin osittain vastattua kolmanteen tutkimuskysymykseen, millaisia kommunikaatoratkaisuja tai -tapoja on käytetty opastustilanteiden yhteydessä liikkumisen aikana eri asioista viestimiseen. Kyselyssä saatiin kartoitettua melko laajasti erilaisia kommunikaatiotapoja, joita on käytetty opastuksessa liikuttaessa viestimiseen. Kyselyn tuloksissa ei kuitenkaan kattavasti selviä, viestitäänkö eri asioista eri kommunikaatiomenetelmillä. Esimerkiksi kerrotaanko portaat opastusmerkillä ja kaide sanallisesti vai käytetäänkö pelkkiä opastusmerkkejä. Olisi mielenkiintoista tutkia tarkemmin eri kommunikaatiomenetelmillä opastuksen aikana välitettyjä viestejä, ovatko ne toisistaan riippumattomia vai toisiaan tukevia, ja käytetäänkö jonkin tietyn viestin välittämiseen pääosin jotain tiettyä kommunikaatiomenetelmää. Jatkotutkimuksen voisi toteuttaa esimerkiksi havainnoimalla erilaisia opastustilanteita ja niiden aikana tapahtuvaa viestintää.

Sain kyselyyni 30 vastausta, mikä on mielestäni kohtalainen määrä vastauksia. On kuitenkin vaikea sanoa, millainen otanta 30 vastaajaa on tutkimusjoukosta, eli kuurosokeille tulkkauksia tekevästä viittomakielen tulkeista. Aikaisemmin esittämäni arvion mukaan vastausprosentti on 66,6% ja 16,7% välillä. Koska kyselyyn osallistui vain pieni joukko kuurosokeille tulkkauksia tekevästä tulkeista, kyselyn tuloksia ei voida pitää täysin paikkaansa pitävänä tietona. Tulokset ovat enemmän suuntaa antavia ja yksi otanta viittomakielen tulkkien ajatuksista opastuksen aikaisesta liikkumiseen liittyvästä kommunikaatiosta. Tutkimuksen reliabeliutta voisi lisätä tekemällä saman kyselyn uudestaan ja mahdollisesti yrittää saada enemmän vastauksia. Jos tulokset olisivat samat, tuloksia voitaisiin pitää luotettavina. Tulosten luotettavuutta tässä kyselyssä heikentää se, että tulkkien avoimien vastausten selkeys vaihteli suuresti. Osassa vastauksissa puhutaan yläkäsitteillä, kuten esteiden väistämistä, kun taas toisissa esteiden väistäminen on jaettu portaisiin, kynnyksiin ja kuoppiin. Tämä saattaa vaikuttaa kyselyn tulosten vastausmääriin esimerkiksi siten, että todellisuudessa lähes kaikki tulkit kertovat opastuksen aikana kuurosokealle opastettavalle lähestyvistä rappusista, mutta tulosten mukaan sen tekee kaupunki/rakennetussa ympäristössä vain kuusi tulkkiä 25:stä tulkista. Tästä syystä opinnäytetyön tulokset ovat enemmän suuntaa antavia kuin ehdottomia totuuksia. Avoimissa kysymyksissä on myös se mahdollisuus, että tulkit eivät ole muistaneet kirjoittaa kaikkia vaihtoehtoja tai he eivät ole tulleet ajatelleeksi käyttävänsä esimerkiksi selkään piirtämistä opastuksen aikana.

Tutkimuksen tuloksiin saattaa vaikuttaa myös se, että kaikki vastanneet tulkit eivät tee taktiili tulkkauksia. Tämä kävi ilmi yhdessä avoimessa vastauksessa, jossa tulkki sanoi tekevänsä tulkkauksia vain puheella kommunikoiville kuurosokeille asiakkaille. Samoin yhdessä vastauksessa tulkki kertoi olevansa vasta työuransa alussa ja tähän mennessä kaikki hänen kuurosokeista asiakkaitaan ovat olleet taktiilisti kommunikoivia henkilöitä. Yhdestä vastauksesta kävi myös ilmi, että tulkki tekee kuurosokeille tulkkauksia vain yhdelle tutulle kuurosokealle asiakkaalle. Kyselyn vastaajien taustoja selvitettyä, en osannut kysyä tätä etukäteen. Vastaukset tuovat kuitenkin hyvin esille sen, kuinka henkilökohtaisia kokemuksia opastustilanteet ja niissä kommunikointi ovat tulkeille olleet. Kaikki eivät välttämättä ole syystä tai toisesta kohdanneet opastustilan-

teita, joissa olisi erikseen jouduttu miettimään liikkumisen aikaista kommunikointia osa taas on joutunut opastuksen aikaisen kommunikaation näkökulmasta haastaviinkin tilanteisiin. Kuurosokeilla on myös oikeus tulkkirinkiin, johon on koottu hänelle parhaiten sopivat tulkit. Tulkkitilauksen yhteydessä tulkkia etsitään ensisijaisesti kuurosokean asiakkaan tulkkingistä. Jos tulkkingin tulkit eivät ole käytettävissä, tulkkeja kysytään ringin ulkopuolelta. (Kovanen, Mielityinen, Västilä 2012, 121.) Tulkkingin vaikutusta tulkkien vastauksiin ei huomioitu kyselyä tehtäessä. Tulkkingillä saattaa kuitenkin olla vaikutusta tuloksiin, sillä joku tulkki saattaa tehdä tulkkauksia vain niille kuurosokeille, joiden ringiin hän kuuluu. Ringin kautta tulkit saattavat toisaalta olla toistuvasti tulkkina samassa tilaisuudessa, kuten joogassa, jolloin on luonnollista, että kuurosokea asiakas ja tulkki kehittävät yhdessä merkkejä asioista viestimiseen.

Voidaan myös pohtia, millainen vaikutus tulkkien vaitiolovelvollisuudella on ollut kyselyyn vastaamisessa. Viittomakielen tulkkien ammattieettisen säännösten mukaan, tulkeilla on ehdoton vaitiolovelvollisuus (Suomen Viittomakielen Tulkit ry 2013b). Vaitiolovelvollisuus on joidenkin tulkkien kohdalla saattanut vaikuttaa siihen, että he ovat jättäneet kertomatta joistain opastustilanteista, sillä tilanteen kuvauksen kautta, tilanteen olisi saattanut pystyä yhdistämään johonkin tiettyyn asiakkaaseen. Tulkkien maantieteellistä työaluetta ei kuitenkaan määritetty ja tulkit vastasivat kyselyyn nimettöminä, joten esimerkiksi on vaikea kohdentaa kehenkään tiettyyn tulkkiin tai asiakkaaseen.

Suurimmat ongelmat opinnäytetyöni tutkimuksessa johtuivat kyselystäni, mikä johtuu ehkä myös kokemattomuudestani tutkijana. Kun tein kyselyn, minulla ei vielä ollut selkeää näkemystä siitä, miten tulosten tutkimukseni tulokset analysoimaan. Tulosten raportointi ja analyysi tuntuikin minusta vaikealle. Jälkikäteen huomasin myös, että kyselyni oli melko pitkä ja se sisälsi paljon avoimia kysymyksiä. Avoimien kysymysten runsaus näkyi kyselyn viimeisten kysymysten vastauksissa, sillä tulkit eivät enää jaksaneet vastata kysymyksiin niin kattavasti, kuin he olivat aluksi tehneet. Toisaalta halusin käyttää avoimia kysymyksiä, jotta saisin kerättyä tulkkien mielipiteitä ja asioita, joita en olisi itse välttämättä tullut ajatelleeksi. Monivalintakysymyksillä olisin saattanut johdatella tulkkien vastauksia liika. Osa tulkeista jätti selittävät vastaukset kokonaan pois, minkä takia olen tulosten yhteydessä kertonut sekä vastaajien että tarkentavien vasta-

usten määrän. Avoimien vastauksen ongelmana oli myös aikaisemmin kertomani vastausten tarkkuus. Jotkut tulkit olivat vastanneet muutamalla yläkäsitteellä, osa oli selittänyt vastauksensa tarkemmin. Jos tekisin kyselyni uudestaan, mieltäisin avointen kysymysten määrää ja kysymysten muotoilua. Kyselyn teossa pyrkisin myös tarkemmin noudattelemaan tutkimuskysymyksiäni.

Opinnäytetyön kyselyä suunnitellessani minulla oli myös neljäs tutkimuskysymys, miksi opastuksen aikana tulee tarvetta muuttaa opastustapaa ja millaisia muutoksia opastusratkaisuihin on tehty. Kyselyssä tähän tutkimuskysymykseen etsittiin vastauksia kysymyksillä 14.–17. Tulosten kirjaus vaiheessa päätin jättää tämän tutkimuskysymyksen pois, sillä se ei sopinut opinnäytetyöni rajaukseen. Kolme muuta tutkimuskysymystäni käsittelevät jollain tapaa opastukseen liittyvää kommunikaatiota, joten opastusotteiden selvittäminen jäi työssä irralliseksi osaksi. Tutkimuskysymykseen liittyvät kysymykset olivat kyselyn viimeisiä kysymyksiä ja lisäksi avoimia kysymyksiä. Tulkkien vastaukset jäivät hyvin suppeiksi. Tulkkien vastauksista käy ilmi millaisissa tilanteissa opastustapaa on pitänyt muuttaa, mutta vastauksista ei täysin ilmene miksi ja miten opastustapaa on muutettu. Vastaukset ovat osittain monitulkintaisia ja siksi vaikeasti analysoitavissa. Kysymysten 14.–17. muotoilu on myös saattanut olla liian yleisluontoinen, ja tulkit eivät siksi ole kuvailleet opastustilanteita enempää. Kysymyksen yhteydessä annettu esimerkki tapaus olisi voinut lisätä kysymyksen ymmärrettävyyttä. Toisaalta esimerkki olisi saattanut johdatella tulkkien vastauksia. Kuinka opastustapaa muutettiin? -kysymyksen olisi voinut tarkentaa siten, että tulkkeja olisi pyydetty kuvailemaan omin sanoin, millaisessa tilanteessa opastustapaa on muutettu, ja miten opastusotetta on muutettu.

Kuten olen aiemmin maininnut, opastusta on tutkittu varsin vähän, vaikka siihen on olemassa yleiset ohjeet. Opinnäytetyöni on vasta pintaraapaisu siitä, mitä kaikkea opastamisesta voisi tutkia. Jätin opinnäytetyöstäni pois opastusotteita ja niiden muutoksia käsittelevät kysymyksetni. Jatkotutkimuskysymyksenä voisikin lähteä selvittämään, millaisia erilaisia opastustilanteita viittomakielen tulkit ovat työurallaan kohdanneet ja millä eri tavoilla opastus on toteutettu. Mielenkiintoista olisi tietää, miksi opastusta on pitänyt muuttaa ja miten opastusta on muutettu. Myös kuurosokeilta henkilöiltä voisi kysyä heidän kokemuksiaan erilaisista opastustilanteista. Jatkotutkimuksena voisi myös tehdä lajikohtaista sy-

ventymistä, eli tutkia miten esimerkiksi sauvakävelyllä, lasketellessa tai keila-
tessa opastetaan. Opinnäytetyössäni saamia opastuksessa liikkumisen aikai-
seen kommunikaatioon liittyviä vastauksia olisi myös mielenkiintoista syventää
ja selvittää, miten esimerkiksi liikuntatilanteissa opastettaessa opas ja opastet-
tava kommunikoivat ja mistä asioista heille tulee tarvetta viestiä. Opinnäyte-
työssäni saamat vastaukset ovat lähinnä yleisluontoisia vastauksia opastustili-
lanteista ja liikuntatilanteista oli vain muutama maininta. Lisäksi jatkotutkimuk-
sena voisi tehdä aikaisemmin mainitsemani havainnointitutkimuksen, eroavatko
opastuksen aikaisten viestien sisällöt riippuen siitä, mitä kommunikaatiomene-
telmää käytetään.

LÄHTEET

Fast, Mia & Kalela, Esa 2006. Viitottu puhe suomalaisessa kuulovammaisuutta ja erityispedagogiikkaa koskevassa kirjallisuudessa. Kuulonhuoltoliitto ry. Viitotun puheen tutkimushanke, 3–6.

Forsberg, Kristina 2010. Kuurosokeiden apuvälineet – mitä, mistä, miten. Opas apuvälineiden käyttäjille. Julkaisuja C6/2010. Kuurosokeiden apuvälineet, saatavuus, käyttö ja kehittäminen -projekti. Tampere: Suomen Kuurosokeat ry, 5, 13–14.

Heikkinen, Riitta 2013. Kuurosokeille tulkkauksia tekevien tulkkien määrä. Email hakala_laura@hotmail.com 13.3.2013.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2008. Tutki ja kirjoita. 13.–14. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 188–199.

Hyvärinen, Lea 1991. Silmät ja näkeminen. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry, 25–32.

Hyvärinen, Lea 2011. Usher ja toiminnallinen näkö. Teoksessa Tuija Wetterstrand (toim.) Usher tuli taloon. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry, 17–25.

Hämäläinen, Mia & Jauhiainen, Katariina & Ristimäki, Tanja 2008. Viitotun puheen suositusten päivittämistarpeen arviointi. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyö, 13–14.

Jacobson, William H. 1993. The art and Science of teaching orientation and mobility to persons with visual impairments. New York: American Foundation for the Blind.

Jantunen, Tommi 2003. Johdatus suomalaisen viittomakielen rakenteeseen. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab, 19–28.

Jokinen, Markku 2000. Kuurojen oma maailma – kuurous kielenä ja kulttuurina. Teoksessa Anja Malm (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 79–81.

Jokinen, Markku 2002. Viittomakieliset – yksi suomalaisista kielellisistä vähemmistöistä. Teoksessa Sirkka Laihiala-Kankainen, Sari Peitikäinen & Hannele Dufva (toim.) Moniääninen Suomi. Kieli, kulttuuri ja identiteetti. 2. painos. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylä: Yliopistopaino, 77–82.

Kovanen, Merja & Lahtinen, Riitta 2006. Kohdataan ja kommunikoidaan. Tietoa taktiiliviittomisesta ja sen opettamisesta. Julkaisuja A5. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry, 25–43.

Kovanen, Merja & Mielityinen, Marianne & Västilä, Tuija 2012. Kuurosokeus osana elämää. Tietoa ja kokemuksia kaksoisaistivamman seurannaisvaikutuksista. Toisenlainen toimintaympäristö -projekti. Suomen Kuurosokeat ry:n julkaisu 2012. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry.

Kääriä, Sanna 2007. Mitä on liikkumistaito? *Silmäterä* (4) 4/2007, 27.

Köykkä, Jarkko & Tikkanen, Mika 1993. Kuurosokeiden opastukseen ja kuvailuun liittyviä ongelmia. Pohjois-Savon Kansanopisto. Tutkielma.

LaGrow, Steven & Weessies, Marvin 1994. *Orientation & Mobility: Techniques for independence*. Palmerston North: Dunmore Printing Company Ltd.

Lahtinen, Riitta 2003. Taktiilien sormiaakkosten opetuskokeilu. Yhteenveto pilot-tiryhmien opetuksesta. Kuurosokeiden eri kommunikaatiomahdollisuudet -projekti (2001–2005). Raportti 1. Suomen Kuurosokeat ry: julkaisu B1/2003. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry.

Lahtinen, Riitta 2004. Sujuva tulkkaus kuurosokeille. Selvitys kuurosokeiden tulkinkäytön kokemuksista. Kuurosokeiden eri kommunikaatiomahdollisuudet -projekti. Raportti 2. Suomen Kuurosokeat ry:n julkaisu B2/2004. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry, 15, 59–71.

Lahtinen, Riitta 2005. Opastuskoru. Tuntosarvi (11) 8/2005, 17.

Lahtinen, Riitta & Marttila, Jaana 2004. Sujuva tulkkaus kuurosokeille 2. Selvitys tulkeille tehdystä kyselystä. Julkaisuja B3/2004. Raportti 3. Kuurosokeiden eri kommunikaatiomahdollisuudet -projekti ja Tulkinkäyttö tutuksi -projekti. Tampere: Suomen Kuurosokeat ry, 11, 32–35.

Lahtinen, Riitta 2005. Sosiaaliset pikaviestit. Suomen Kuurosokeat ry. Julkaisuja A4. Tampere: Cityoffset Oy.

Lahtinen, Riitta 2006. Kuurosokeille tulkkaus – haasteellista ja vaihtelevaa. Teoksessa Niina Hytönen ja Terhi Rissanen (toim.) Käden käännteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab, 182–198.

Lahtinen, Riitta 2008. Haptiisit ja hapteemit. Tapaustutkimus kuurosokean henkilön kosketukseen perustuvan kommunikaation kehityksestä. Soveltavan kasvatustieteen laitos. Helsingin yliopisto. Väitöskirja.

Lahtinen, Riitta & Palmer, Russ & Lahtinen, Merja 2009. Aisti kuvailu. Helsinki.

Lahtinen, Riitta & Palmer, Russ 2010. Social-Haptic Communication – haptices and haptemes 22.10.2010. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Lahtinen, Riitta 2012. Opastus 1-kurssi 9.2.2012. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Lahtinen, Riitta 2013. Opinnäytetyö apuja. Email hakala_laura@hotmail.com 10.3.2013.

Laurén, Sirpa 2006. Kielen sisäinen tulkkaus. Teoksessa Niina Hytönen ja Terhi Rissanen (toim.) Käden käännteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa ja käytäntöä. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab, 199–205.

Leinonen, Kai 2006. Toiminnanjohtaja esittelee oman yhdistyksensä. Teoksessa Eero Vartio (toim.) Haasteena Kuurosokeus. Suomen Kuurosokeat ry julkaisuja 2006. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry, 236.

Malm, Anja & Östman, Jan-Ola 2000. Viittomakieliset ja heidän kielensä. Teoksessa Anja Malm (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 9, 25–28.

Marttila, Jaana 2006. Kuurosokeiden tulkkipalveluopas. Tietoa tulkkipalvelusta ja tulkkauksesta. Julkaisuja C4/2006. Tulkinkäyttö tutuksi -projekti. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry, 20, 24–25.

Mesch, Johanna 2000. Kuurosokeiden viittomakielestä. Teoksessa Anja Malm (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura 216–226.

Mesch, Johanna 2004. Viitotaan yhdessä. Tietoa taktiilista viittomakielestä. Julkaisuja A3. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry.

Näkövammaisten Keskusliitto ry 2013. Pistekirjoituksen perusteet. Viitattu 11.3.2013. <http://www.nkl.fi/fi/etusivu/tiedons/pistekirjoitus/perusteet>

Pick, Herbert L. Jr. 1980. Tactual and haptic perception. Teoksessa Richard L. Welsh ja Bruce B. Blasch (toim.) Foundations of Orientation and Mobility. New York: American Foundation for the Blind, 89–103.

Törrönen, Sanna & Onnela, Jouni 1999. Vapaus tulla, vapaus mennä! Sokean ja heikkonäköisen liikkumistaito ja sen kehittäminen. Arlainstituutin julkaisuja 2/99. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Salonen-Kajander, Riitta 2011. Usher ja perinnöllisyys. Teoksessa Tuija Wetterstrand (toim.) Usher tuli taloon. Helsinki: Suomen Kuurosokeat ry, 12–16.

Sirkä, Pirjo 2013. Tulkki-kisterissä olevien tulkkien määrä. Email laura.hakala@humak.edu 11.3.2013.

Suomen Kuurosokeat ry 2011. Pohjoismainen kuurosokeuden määritelmä. Tal-
linna: Suomen Kuurosokeat ry, 9, 41–43, 71.

Suomen Kuurosokeat ry 2012a. Milloin henkilö luokitellaan kuurosokeaksi? Vii-
tattu 13.11. 2012. http://www.kuurosokeat.fi/tietoa_kuurosokeudesta/ryhmat/

Suomen Kuurosokeat ry 2012b. Kuurosokean opastaminen. Viitattu 6.11.2012.
http://www.kuurosokeat.fi/tietoa_kuurosokeudesta/liikkuminen/kuurosokean_opastaminen/

Suomen Kuurosokeat ry 2012c. Liikkumistaito ja liikkumista helpottavat apuväli-
neet. Viitattu 14.11.2012.
http://www.kuurosokeat.fi/tietoa_kuurosokeudesta/liikkuminen/liikkumistaito/

Suomen Kuurosokeat ry 2012d. Usherin oireyhtymä. Viitattu 15.11.2012
http://www.kuurosokeat.fi/tietoa_kuurosokeudesta/aiheuttajat/usherin_oireyhtyma/

Suomen Kuurosokeat ry 2012e. CHARGE-oireyhtymä. Viitattu 15.11.2012.
[http://www.kuurosokeat.fi/tietoa_kuurosokeudesta/aiheuttajat/charge-
oireyhtyma_/](http://www.kuurosokeat.fi/tietoa_kuurosokeudesta/aiheuttajat/charge-oireyhtyma_/)

Suomen Kuurosokeat ry 2013a. Tavoiteohjelma vuosille 2005–2014. Kuu-
rosokeiden oikeudet ja niiden toteuttaminen. Viitattu 30.3.2013.
[http://www.kuurosokeat.fi/perustietoa_jarjestosta/tavoiteohjelma/3_kuurosokeid
en_oikeudet_ja_niiden_toteuttaminen/](http://www.kuurosokeat.fi/perustietoa_jarjestosta/tavoiteohjelma/3_kuurosokeiden_oikeudet_ja_niiden_toteuttaminen/)

Suomen Kuurosokeat ry 2013b. Perustietoa järjestöstä. Viitattu 28.4.2013.
http://www.kuurosokeat.fi/perustietoa_jarjestosta/

Suomen Kuurosokeat ry 2013c. Kommunikaatiopalvelut. Viitattu 23.4.2013.
<http://www.kuurosokeat.fi/kommunikaatiopalvelut/?session=72821879>

Suomen Viittomakielen Tulkit ry 2013a. Viittomakielen tulkit. Viitattu 28.4.2013.
<http://www.tulkit.net/viittomakielen-tulkit-suomessa/>

Suomen Viittomakielen Tulkit ry 2013b. Viittomakielen tulkin ammattisäännöstö. Viitattu 28.4.2013. <http://www.tulkit.net/viittomakielen-tulkit-suomessa/ammatti/viittomakielen-tulkin-ammattisaannosto/>

Viita, Heli & Huttunen, Kerttu & Sorri, Martti 1998. Korvat ja kuuleminen. Julkaisuja 1998 A2. Tampere: Suomen Kuurosokeat ry, 19.

Vivolin-Karén, Riitta & Alanne, Kaisa 2006. Viittomakieli 1. Suomalaista viittomakieltä aikuisopiskelijoille. Kuurojen Liitto ry:n julkaisuja 29. Helsinki: Kuurojen Liitto ry, 26–31.

Väestöliitto 2012. CHARGE-oireyhtymä. Viitattu 15.11.2012. <http://www.vaestoliitto.fi/perinnollisyys/tietolehtiset/charge-oireyhtyma/>

LIITTEET

Liite 1 Webropol -kyselyn runko

Kommunikointi opastuksen aikana ja sitä ennen

Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää oppaan ja opastettavan liikkumiseen ja opastukseen liittyvää kommunikointia ja kommunikointitarvetta opastuksen aikana tai sitä ennen. Näkökulmana kyselyssä on viittomakielen tulkin työ ja työskentely kuurosokeiden asiakkaiden kanssa.

1. Kuinka kauan olet työskennellyt viittomakielen tulkkina? *

- 0-2 vuotta
- 3-5 vuotta
- 6-10 vuotta
- yli 10 vuotta

(Sivu 1 / 14)

2. Kuinka monta tuntia kuukaudessa keskimäärin teet kuurosokeille tulkkausta? *

- alle 10 tuntia kuukaudessa
- 10-20 tuntia kuukaudessa
- 21-40 tuntia kuukaudessa
- 5-10 tuntia viikossa
- 11-20 tuntia viikossa
- yli 20 tuntia viikossa

(Sivu 2 / 14)

3. Oletko saanut opastuskoulutusta? *

kyllä

ei

(Sivu 3 / 14)

KYLLÄ

4. Millaista opastuskoulutusta olet saanut? *

(Sivu 4 / 14)

EI

5. Kuinka aloit tehdä kuurosokeille tulkkauksia? *

työnantaja ehdotti

omasta kiinnostuksesta

asiakas toivoi minua tulkiksi

muu, mikä?

(Sivu 5 / 14)

Alle on listattu erilaisia opastusympäristöjä. Mieti, millaisista asioista kommunikoi asiakkaan kanssa. Vastauksen voit muotoilla itse.

6. Mistä liikkumiseen liittyvistä asioista tulee tarvetta viestiä opastuksen aikana?

*

Luonto

Kaupunki, rakennettu ympäristö

Uimahalli

Julkiset rakennukset

Jokin muu tilanne, joka on ollut haastava

(Sivu 6 / 14)

7. Millä eri tavoilla liikkumiseen liittyviä viestejä voi välittää opastuksen aikana?

*

puhe

taktiili viittominen

sosiaaliset pikaviestit

viittominen

opastusmerkit

muu, mikä?

(Sivu 7 / 14)

8. Mikä tai mitkä asiat vaikuttavat kommunikaatiotavan valintaan liikuttaessa eteenpäin opastuksessa? *

Annettujen vastausvaihtoehtojen perässä on tilaa vapaalle vastaukselle. Jos sinulla on jokin esimerkki, kuinka vaihtoehto on vaikuttanut kommunikaatiotavan valintaan, voit kirjoittaa sen vastausvaihtoehdon jälkeiseen vastauskenttään.

asiakkaan kommunikaatiotapa /-tavat

ympäristö, jossa liikutaan

vuodenaika

valoisuus

muu, mikä?

(Sivu 8 / 14)

9. Oletko ollut tilanteessa, jossa olette erikseen joutuneet asiakkaan kanssa sopimaan, kuinka kommunikoitte opastuksen aikana? *

kyllä

ei

(Sivu 9 / 14)

KYLLÄ

10. Mistä opastuksen aikaiseen kommunikaatioon liittyvistä asioista olette joutuneet sopimaan asiakkaan kanssa ennen opastusta tai opastuksen aikana? *

11. Miksi olette asiakkaan kanssa joutuneet sopimaan edellisessä kysymyksessä mainitsemistasi kommunikaatioon liittyvistä asioista? *

12. Millaisia kommunikaatoratkaisuja olette kehittäneet asiakkaan kanssa, jotta kommunikointi opastuksen aikana olisi mahdollista? *

(Sivu 10 / 14)

Ei

13. Miksi ette ole sopineet opastuksen aikaiseen kommunikaatioon liittyvistä asioista? *

(Sivu 11 / 14)

14. Oletko ollut tilanteessa, jossa olette joutuneet asiakkaan kanssa muuttamaan opastustapaa? *

kyllä

ei

(Sivu 12 / 14)

KYLLÄ

Kuvaile omin sanoin.

15. Miksi ja millaisessa opastustilanteessa opastustapaa on pitänyt muuttaa? *

16. Kuinka opastustapaa muutettiin? *

(Sivu 13 / 14)

EI

17. Miksi sinun ei ole koskaan tarvinnut muuttaa opastusotetta asiakkaan kanssa?

(Sivu 14 / 14)